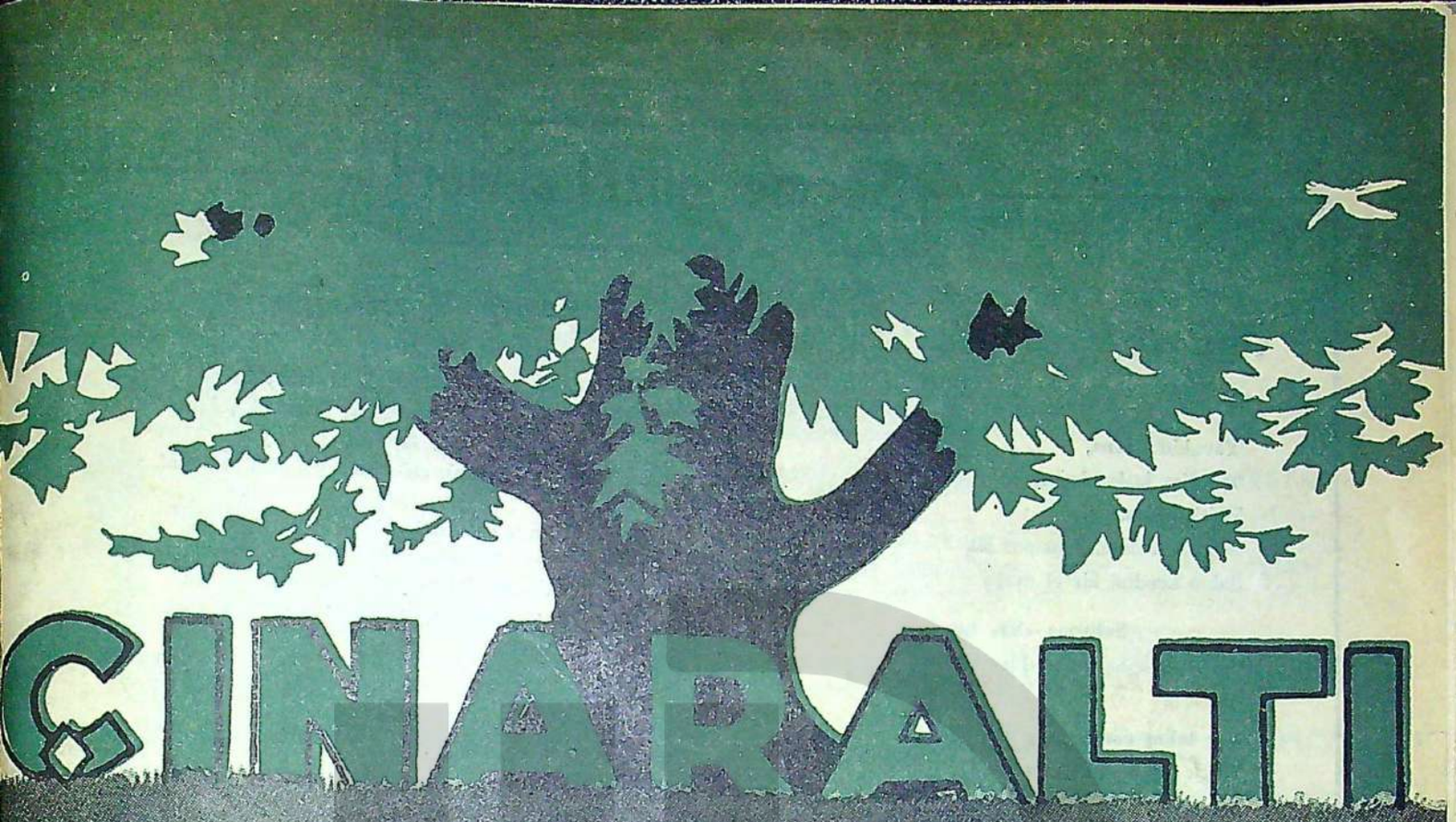

ÇINARALTI

HAFTALIK İLİM VE SANAT MECMUASI

BU SAYIDAKİLER

Medeniyet ve Hars	**Orhan Seyfi Orhon**
Şimal ve Kırım Türkleri Tatar mıdırlar?	**H. E. Erkilet**
Dilde Zenginlik	**Ali Canip Yöntem**
Türklerin Elinde Arap Yazısı.	**Barkın**
Osmanlı Devletinin Üstünlüğü ve Düşkünlüğü	**R. Saffet Atabinen**
Türkü (şiir)	**Emin Ülgener**
Hiç (şiir)	**Edip Ayel**
Ağrı dağı üzerine efsaneler ve inanlar	**M. Fahreddin Çelik**
Devletçilik ve Millî İktisat ...	**Nebil Buharalı**
Eylül (şiir)	**Yusuf Mardin**
Gönlümde Kış (şiir)	**M. Nuri Gençosman**
Vecizeler	
Tanbura (hikâye)	**Şemseddin Kutlu**
Bayrak (şiir)	**Faruk Oray**

Seçme, güzel şiirler

399

SAYI: 25 KURUŞ: 10

Akbaba

En ince, milliyetçi mizah gazetesi

Her sayısında; Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon gibi en tanınmış ediblerin yazılarını, Cemal Nadir gibi en kıymetli bir karikatür üstadının resimlerini bulacaksınız.

Her hafta bir AKBABA okumak, size neş'e ve ümit verir.

Perşembe günleri çıkar

RADYOLİN

İLE SABAH, ÖĞLE VE AKŞAM

Her yemekten sonra günde üç defa muntazaman dişlerinizi fırçalayınız.

"Zevcim Gözlerine İnanamıyor!"

Ve on yaş daha genç göründüğümü söyliyor

Zevcim "bu cid- Bakınız nasıl den bir hari- muvaffak kadar,, diyor. An- oldum? cak iki ay kadar evvel alnımda ve gözlerimle ağzımın etrafında çizgiler ve buruşukluklarım vardı. Hakikaten "Yaşlı, görünüyordum. Bugün ise, bütün bu çizgilerim kayboldu ve arkadaşlarım bir genç kızın cildi gibi parlak, nermin ve yumuşak olan cildime takdir nazarile bakıyorlar. Her akşam yatmazdan evvel cild gıdası olan pembe renkteki Tokalon kremini kullanıyorum. Terkibinde Viyana Üniversitesi profesörlerinden biri tarafından keşfedilen gençliğin kıymetli ve cazip cevheri olan 'Biocel,, vardır. Gündüzleri de cildi beyazlatıp yumuşatan, siyah noktaları gideren ve açık mesameleri sıklaştıran beyaz renkteki Tokalon kremini kullanıyorum.

T. İŞ BANKASI

Küçük Tasarruf Hesapları

1942 İKRAMİYE PLÂNI

KEŞİDELER : 2 Şubat, 4 Mayıs, 3 Ağustos,

2 İkinciteşrin tarihlerinde yapılır.

1942 İKRAMİYELERİ

Âşağıda yazılı her yentamamek üzere müteakip Daha fazla dar 10 adet 2000 Liralık = 2000 — Lira
40 » 1000 » = 3000.— »
50 » 750 » = 1500 — »
200 » 500 » = 1500.— »
200 » 250 » = 2500.— »
» 100 » = 4000.— »
» 50 » = 2500.— »
» 25 » = 5000.— »
» 10 » = 2000.— »

Türkiye İş Bankasına para yatırmakla yalnız para biriktirmiş ve faiz almış olmaz, aynı zamanda talihinizi de denemiş olursunuz.

BEREKET!

Şubat, bereket ayıdır. Bu ayda yağan yağmurlar, karlar, toprağa ekilen tohuma

Bire bin

verdirir. Fakat, hiç bir şey

Millî Piyango

kadar verimli olamaz. Çünkü o, bir bilete

On binlerce

lira veriyor, 7 Şubatı unutmayınız !

MİLLİYET DERGİLERİ

Seçme, güzel şiirler

Bizim köye gelen mektuplar

I

Yavuklum sana,
Tüfeğim kadar bağlıyım;
Tüfek namustur,
Sen de sözümüzü namus bil,
Sakın kendini bir el uşağa

Sattırma «bir» im,
Sattırma «bir» im...

Her talim dönüşü,
Tüfek çatar gibi çatıyorum,
Bir gönül aşkımı sana;
Ve başında en tetik duygumla,
Nöbet bekliyorum..
Sen de bekle, emi, böyle,
Bir gün olup da dönmemi;
Gözünü zülfünle bağla
Peteksiz arılara rengini

Tattırma «bir» im,
Tattırma «bir» im...

Matramdaki su, içime,
Sesin gibi dökülüyor;
«Hazrol» kumandasında
Sabit noktada seni görüyorum..
Sen de çık mer'aya doğru
Nişan alayım topuklarından...
Gayret et de ham kefelere,
Göz görmez, dil bilmez aşkımızı

Tarttırma «bir» im,
Tarttırma «bir» im...

Yürüyüş hoştur yavuklum,
Hele süngü hücumu;
Dün koğuş nöbetindeydim,
Emniyet kanımda devdi;
«Yurdu» ve «Seni» kolluyordum..
İşte böyle ol güzel,
Çiğ iplikleri nakışlarına

Kattırma «bir» im,
Kattırma «bir» im...

İbrahim Zeki BURDURLU

En büyüğümüze selâm

Yıllarca süren şanlı akınlarla, nihayet
Dünyada ün aldın, yüce bir gökyüzü buldun...
Bir kanlı felâketle taşarken beşeriyet,
Her gün bir ufuk elde eden gündüzü buldun!..

Kalbinde, derinden bu vatan aşkı taşarken,
Sönmez ve kararmaz ebediyyen bu şafaklar!
Bahçende bu devrin yetişen genci yaşarken
Ölmez bu nesilden sana binlerce selâm var!..

Necip PEHLİVAN

Köy kızları

— Mustafa Kalfalı'ya

Seyreder pencereden dışarda yağan karı
Masallar söylemekle getirirler baharı..
Bir ocağın başına toplanır konuşurlar,
Meleklerden daha saf olan köylü kızları...

Kışın ev damlarından kürerler yağan karı!
Berrak yaz gecesinde sayarlar yıldızları.
Gülüşleri andırır sanki bir ilkbaharı;
Çeşmede su solduran güzel köylü kızları.

Ahmet Tufan ŞENTÜRK

Boğaziçi şarkısı

Göksu.. İstinye, Bebek, Kandilli..
Sevgiler beldesi rûyâlı Boğaz!
Koyda bin bir gece efsâneleri.
Şarkılar beldesi hulyâlı Boğaz!.

Sahilin koynuna girmiş yalılar..
Yine her elde bir aşkın gülü var,
Yine her pencereden kahkahalar,
Şarkılar beldesi hulyâlı Boğaz!

S. Cenan ARSEL

MİLLİYETÇİ DERGİLER

Çınaraltı

Dilde, Fikirde, işde Birlik

SAYI:	İdarehanesi:	TELEFON:
25	İstanbul, Ankara caddesi, Çınar Yayınevi No. 47	22129

Medeniyet ve Hars

Yazan: **Orhan Seyfi ORHON**

Garp medeniyetine girmek ve Türk harsını kuvvetlendirmek. İşte, yaratıcı bir fikir olan Türkçülüğün ikiz çocukları! Bunların arasında ilk ceddimizin o kardeş faciasını düşünenler yanılıyor. Maziye bağlanıp kalmak, garp medeniyetine düşman olmak hiç değilse soysuzlaşmak ve kozmopolitleşmek kadar Türkçülük ülküsüne zıttır. Milletini maddeten ve manen yükseltmek istemiyen adam nasıl samimî Türkçü olabilir? Bu fikrin asıl hedefi muasır bir millet olmak noktasında toplanıyor. Biz, buna ulaşmak için medeniyetçe yükselmek ve harsca kuvvetlenmek istiyoruz. Garp medeniyetine girmenin hiç bir noktasına muarız değiliz. İnkılâp hükûmeti on dokuz yıldanberi bu uğurda çalıştı. Tereddütsüz Avrupa'nın tekniğini, bilgisini, usulünü, konforunu alacağız. Fakat bütün bunları sağlam bir millî bünyenin üzerine kurmak şartiyle!

Evet, üniversitelerimiz olacak. Fakat buradaki Türk münevverleri en yeni ilim metodları ve en mükemmel lâboratuvarlarla Türk irfanına beynelmilel bir yer vermeğe çalışacaklar ve millî harsa hizmet edeceklerdir. Fabrikalarımız olacak, fakat bu fabrikalar bizim sanatımızla işliyecek. Modern şehirlerimiz olacak, fakat bu şehirler bizim zevkimizle süslenecek. Yoksa orijinal etüd yapamıyan Türk harsına yabancı âlimler, taklit mal çıkaran fabrikalar, Holivut bozuntusu şehirler istemeyiz. Hayalimizdeki müreffah, mamur, mes'ut yarınki Türkiye, parklarını İngiliz bahçıvanlarına tarh ettiren, âbidelerini İtalyan heykeltıraşlarına yaptıran, plânlarını Fransız mimarlarına çizdiren karaktersiz, tarihsiz sahte bir Türkiye olamaz. Müşterek garp medeniyetine girişimiz millî hüviyetimizi yok etmek için değil, onu yaşatmak, geliştirmek içindir.

Medeniyetle hars arasındaki farkı sezmiyenler birincisini ikincisine feda etmekle hiç birşey yapamıyacaklarını düşünmüyorlar. Medeniyetin beynelmilel, fakat harsın mutlaka millî olduğunu unutmıyacağız. Medeniyette yükselirken harsımızı da kuvvetlendireceğiz. Soysuzlaşmadan medenileşeceğiz. Muasır bir millet olmanın bundan başka yolu yoktur!

Orhan Seyfi ORHON

24 İkincikânun 1942 Cumartesi

ÇINARALTI

Haftalık Türkçü, Fikir ve Sanat Mecmuası

Cumartesi günleri çıkar.

Abone şartları:

Yıllığı 500, altı aylığı 250 kuruş.

Ecnebi: Yıllığı 1000, altı aylığı 500 kuruş.

Fiatı: 10 Kuruş.

Sayı: 2. , 24 Kânunuevvel . 2

Şimal ve Kırım

Türkleri Tatar mıdırlar ?

Yazan:
Emekli General
H. E. ERKİLET

İdil (Volga) - Ural boylariyle ım Türk ilinde yaşıyan ve oradan en Türklere bizde Tatar demek bir det olmuştur. Avrupalılar da onlara artar adını verirler.

Fakat tarihte Tatar adını taşıyan avim Tunguz ırkından Tung-Hu'ların eslinden yani Muhu'lardan inmiştir. itibarla Hiyung-Nu'lardan üreyen rklere Tatar demek tarihçe yanlış Filvaki Çinliler Hiyung-Nu'dan elen ve ayrı zaman ve yerlerde ayrı alan Türkleri hiç bir vakit Tatar anmamış ve bu adı asıl Tatar- ve onlarla ayni ırktan olan Tung- u'lardan inen kavimlere hasreylemiş- dir. M. Şemseddine göre «Tun- oldukları tarih nazarında î surette tahakkuk eden eski Ta- lar, Cengiz hanın zuhuruna kadar - Navur gölü dolaylarında» ya- mış.

Cengiz Han torunlarından Gazan ve Olcaytu gibi iki büyük hükümdarın inde bulunan Ebül Fadıl Reşide de Türklere Tatar denilmesinin vakti Cücen'lerin istilâ ve ta- r. Filhakika tarih eskiden g-Nu, Tiyele, Uygur, Tokyo ve Türklerinin yurdlarını büyük Ta- ve Kıpçak ve Koman Türkleri- ülkelerini de küçük Tataristan ola- tanıtmıştır.

Avrupalılar da evvelce Türk ve adlarını ayni olarak kullanmış- Fakat sonraları Klabrut ve Re- a gibi Doğubilikle uğraşanlar, Ta- adını Türk adı yerinde kullanmanın ru olamıyacağını anlamışlar ve â ispat etmişlerdir. Ondan sonra Tatarın müteradif sayılmasın- ı vazgeçilmiştir.

Ebül Fadıl Reşid'in anlattığına e: Komşu olan Tatarlarla Moğollar sında daimî kanlı kavgalar oluyor Tatarlar hemen daima üst geliyor- ış. Cengiz bir çok kabileleri hükmü ıa alarak kuvvetlenince, atalarının nü almak maksadile bütün Tatar- kılıçtan geçirmiş.

Reşidin Cami-üt-Tevarihi açıkca iyor ki Cengiz, Moğolların eski- eri düşmanı olan Tatarları tama- mile öldürtmüş ve onların tarihte mevcudiyetlerine son vermiştir. Hattâ Tatar kadın ve çocukları bile yok edilmiş ve gebe kadınların karınlarına şiş saplanmıştır ki Tatarların nesli kurusun..

Bu kat'i malûmat ve izahata bakılınca dünyada Tatar diye bir kavim kalmadığına artık hükmolunmak iktıza eder. Bununla beraber Cengizin küçükken evlâtlığa aldığı Kütünyan ile karıları olan Bisolon ve Bisogay adında iki kız kardeş Tatar imişler ve bunlarla beraber öteye beriye kaçıp saklanan daha beş on kişi sağ kalmıştır. Fakat Ebül Fadıl Reşidin kat'î surette anlattığına göre tarih Tatar adiyle bazı kabileler tanımakta ise de bunlar Cengiz devrinde tamamile imha edilmişlerdir. Ve sağ kalabilen beş on kişi de Moğollara karışmışlardır.

Bu tarihî malûmattan Cengiz Han devrinden sonra kullanılan Tatar adının artık asıl Tatarlara değil, belki bunlarla ayni ırktan olan diğer Tunguzlarla Moğollara ait bir isim olması lâzım geldiğini anlarız. Bu itibarla Hitanlar, Kinler, Cücenler, Goeyler gibi Tunguzlardan inen kavimlere Tatar denilmesi tarihe uyabilirse de Hiyung-Nu ve Yulci'lerin halefleri olan Türklere bu adın verilmesi yanlış olur.

O halde bugün Tatar adı ancak eski Tung-Hu'lardan inen kavimlerin nesillerine verilebilir. Bu sebeple Tunguzlarla hiç bir ırk yakınlığı olmıyan Kazan ve havalisi Türklerile Kırım Türklerine Tatar adının verilmesi hem çok fahiş ve hem de Türk birliği için çok muzır ve yıkıcı bir hatadır. M. Şemseddine göre, bugün Kafkasyadaki Avar, Lezgi ve Çeçen'lerin eski Avarlarla Cücen'lerden gelmiş olabilmeleri ihtimali teyit olunabilirse, o zaman bunlara Tatar demek kabil olur. Fakat Kırımlılarla İdil, Kama ve İrtiş boylarında oturan kavimlerin Tatarlıkla hiç bir münasebetleri yoktur. Anadolu, Azerbaycan, Kafkasardı, Kâşger ve ilh.. Türkleri gibi bunlar da Türk milletinin sade bir cüzüdürler. Dilleri de lehçe farkiyle Türkçedir.

Buna rağmen şimal Türklerine ve Kırımlılara Tatar adının verilmesi, bizim de bilmiyerek öz kardeşlerimiz olan bu Türklere Tatar dememiz ve hele onlara Türkten başka bir millet imişler gibi bakmaklığımız, Türkleri ayırıp parçalamakla meşgul Rus misyonerlerinin arzularını yerine getirmekten başka bir şey değildir. Düşmanlar, Türklere daha çok hükmetmek ve hükümlerini devam ettirmek için onları ayırmak istiyorlar. Bize düşen vazife ise bu gibi ayrılıklara mâni olarak her gün birliğe doğru yürümek ve ayrılık güdenlere değil birliği istiyenlere yardım etmektir.

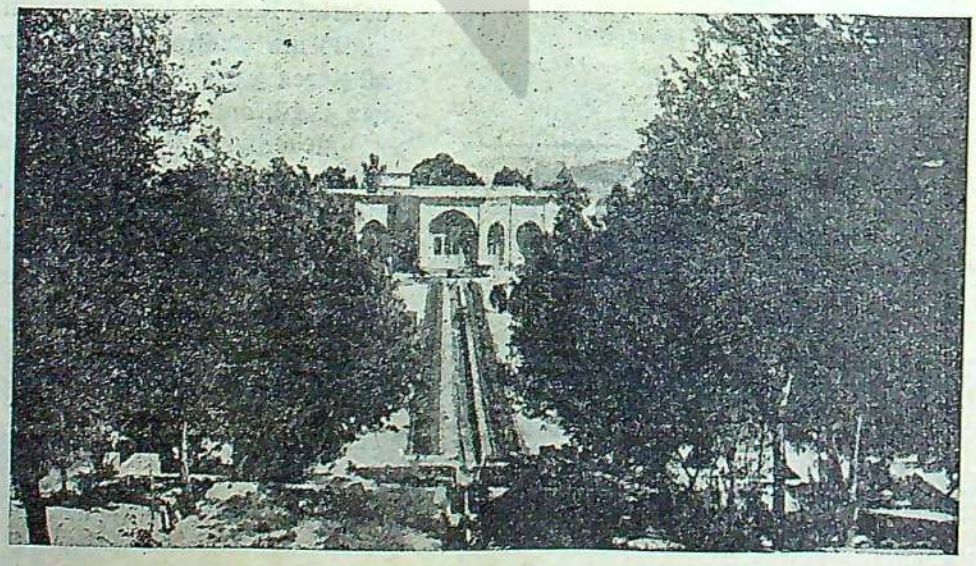

Gazat Han zamanında, bundan 600 sene önce yapılan bir su barajı. Bugün aynen bakidir (İran Türkleri yazısına ait)

402

İRAN TÜRKLERİ

Yazan : S. A.

Son zamanlarda elimize geçen İran gazetelerinin bazılarında «İran Türkleri» mevzuu etrafında tekzip mahiyetinde heyecanlı ve asabî yazılar neşredildiğini okuduk. Bu yazılar İstanbulda çıkan «Yeni Sabah» gazetesinde «İran Türkleri» başlığı altındaki yazılara cevap olarak neşredilmiştir. Bu yazılardaki ruh ve şiddetli mukabele ve asabiyete hayret etmiyoruz. Çünkü bu ruhî hâlet ötedenberi İrandaki fars şovinizmi güdenlerin ezelî hassası olmuştur. Şurası gariptir ki: İranda hangi millet olursa olsun, ermeni, arap, yahudi, lor, kürt vesaire, onlardan bahsedilmesi caizdir. Hattâ o milletlere İran dahilinde bazı haklar ve imtiyazlar dahi temin edilebilir. Sayıları küçük olan bu milletler kendi dillerinde neşriyat yapar, mektep açar, klüp ve cemiyet kurabilirler. Fakat İrandaki milyonlarca Türkten asla bahsedilemez. Onlara her hangi medenî bir hak verilemez. Bu hususta yazı yazan ve söz söyliyen «İran hakkına tecavüz etmiş» sayılır. İstanbul gazetesinin yazısında İran bütünlüğü asla bahis mevzuu olmadığı halde bu yazıya karşı ateş püskürülmüş ve tekzipler yağdırılmıştır.

Bütün İranda mevcut 60 bin ermeni halkının gündelik üç gazetesi, müstakil kulüpleri. müstakil millî mektepleri vardır. Tahranın içinde araplar için de müstakil bir arap mektebi tesis edilmiştir. Fakat sayısı 5 milyonu geçen Türklerin bir satır Türkçe neşriyat yapmağa hakları olmadığı gibi Türkçe tedrisat yapmaları ve cemiyetler kurmaları şiddetle yasak edilmiştir.

Her fırsatta «Milleti İran» diye tavsif edilen 10 milyonluk İranın yarıdan fazlası Türk olduğu halde (Şehname) ciler bu yerli Türkleri ve onların hakkını tekzip maksadile bir çok uydurma delillerle «İran Türkleri» ni kalem darbelerile imha etmeğe kalkışıyorlar.

«İran Türkleri» mevzuu şu küçük makale çerçevesine sığmıyacağından biz yalnız bu mevzua dair tarafsız dünya bilginlerinin yazdıkları bazı eserlerden kısaca bahsetmekle iktifa edeceğiz.

İranda Türk var mıdır? Yok mudur? Ve bunlar ne zamandanberi bu günkü İranda yaşamaktadırlar?

1 — Bu suallere karşı: «Umumî Beşeriyet Tarihi» ikinci cildinin Yakınşarka ve Azerbaycan ülkesine dair bahsinde aynen şunlar yazılmaktadır : «.. Tarihin hatırlıyamadığı bir devirdenberi bu yerlerde münhasıran Türkler yaşamaktadır». Bu sözü söyliyen ve yazan dünya ölçüsünde ilim ve tarih otoritesi sahibi Doktor Helmolt'un riyasetinde çalışan ve muazzam eserler yaşamaktadır». Bu sözü söyliyen âlimidir.

2 — Takriben 2500 yıl bundan evvel efsanevî İran hükümdarı (Dârâ) garp seferine giderken (Atropaten) ülkesinde Türk halkiyle karşılaştığını

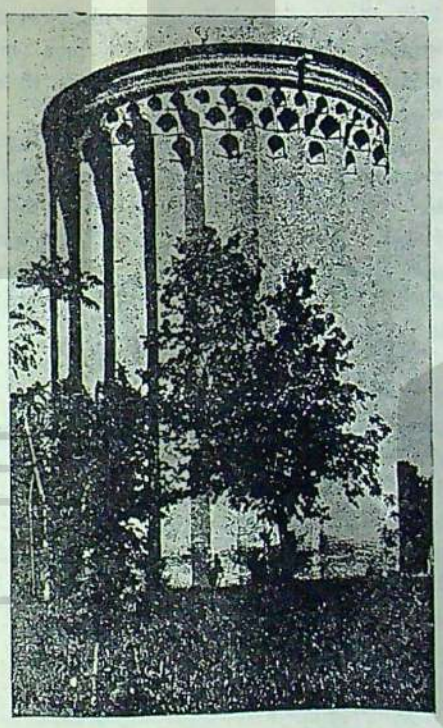

Tahran civarında 1000 senelik bir Türk eseri: Ertuğrul âbidesi

(Biston) yazıtlarında tesbit ettirmiştir.

3 — Eski Asur Kralı İkinci Asur Banibal de kendi ülkesinden şarka - Azerbaycana doğru sefer ederken orada Türk cengâverlerile çarpıştığını Asur tarihi tesbit etmiştir. (Bu hususta Lenormant Manuel: L'histoire de l'Orient; Maspero: l'histoire de l'Orient. adlı eserlerde tafsilât vardır).

Bu vesikalar gösteriyor ki İrandaki Türkler en az 25 asırdanberi orada yerli bir halk sıfatile yaşamaktadırlar. Öyle iddia edildiği gibi sonradan gelmiş değillerdir.

4 — Aksak Timur İranı 15 inci asırda istilâ etti. Ondan evvel Cengiz ve evlâdı 12 inci asırdan itibaren İrana akın etmişler ve (Farisistan) eyaleti olan cenup kısmına asla dokunmamışlardır. Yani Fars halkı ve milleti sağ ve salim kalmıştır. Fakat Timur'un İrandaki asıl yerli Türkleri nasıl katliâm ettiğini o tarihte Timur sarayına gönderilen İspanyol elçisi Clavijo - Klaviyo sefer hatıratında şöyle anlatıyor. «Hemedandan Semerkande Timur Hakan yanında elçi giderken yolda (Hemedan) şehrinde müthiş bir manzaraya şahit olduk. Timur, Hemedandaki Karakoyunlu Türklerinden 60 bin Türkün başlarını kestirerek bir ibret kulesi yaptırmıştı..» Bundan anlaşılıyor ki o tarihte Hemedanda Türkler mevcut imiş. Şimdi bile Hemedan civarı, (Esedâbad) dağları mıntakası kâmilen Karakoyunlu, Karagözlü Kızılayak, Afşar (Kermanşahta) Türkleri ile meskûndur. (İrandaki Türk boyları ve coğrafî Türk adları hakkında ayrıca bir makale neşredeceğimizden burada tafsilâta girişmiyoruz).

5 — 261 Hicrî tarihindenberi İranı arap istilâsından kurtaran, genişleten ve müttehit bir hale koyan Türk sultanları olmuşlardır. Binlerce senedenberi kılıçlariyle İranı koruyan ve müstakil yapan Türk hükümdarları maalesef öz Türk dilini değil, Fars dilinin mürevvici ve onun düşgün bir mef tunu olmuşlar ve adeten bir Fars kadar müteassıp bir Farsçı kesilmişlerdir. Şimdi İranda Türklerden kalma bin senelik, 7 yüz senelik, 5 asırlık âbideler, camiler, hamamlar, türbeler, medreseler, köprüler, kaleler, su barajları ve ilh.. vardır, ki bunlar; (Şehname) cilerin iddia ettiği gibi «Sonradan gelme Türkler) den kalmamış, aslen binlerce senedenberi orada yaşıyan Türk halkının yarattığı medeniyet eserleridir. Bu gibi medenî eserler çadır içinde hayat süren akıncı bir kavim tarafından yapılamaz. Velhasıl; tarihin ve ilmin tesbit ve itiraf ettiği bir hakikat vardır ki bunu tekzip etmek istiyenler hem ilmin hem de realitenin karşısında gülünç olurlar.

S. A.

Dilde zenginlik

Yazan : Ali Canip Yöntem

Bir dilin ötekine nisbetle zengin veya fakir olması demek, kelime adedinin ötekinden çok veya az olması demektir. Burada derhal kaydedilecek bir nokta vardır. Bazı dillerde hiç bir «Nuance ince fark, anat» olmamak üzere bir mefhumu ifade eden bir çok kelimeler görünür. Meselâ arapçada «arslan» mânasına gelen kelimeler sayılmakla bitmez. Bir kaçını şuraya kaydedelim: Esed, haydar, gazanfer, dilhâs, leys, şirhan, efdah, esbah, karıh, uzâfır, aferni, ayyâr, hizebr, heysar, beyhes, hubabis, devkes, delehmes, anbeş, fedevkes... daha pek çoktur, yazılması beyhudedir. Araplar bundan başka bir arslanın gösterdiği hususî vasıflara göre de ayrıca isimler vermişlerdir: Meselâ boynu kalın arslana firnas, çok azgın olanına dübârım, vücudü ve ayakları pek kuvvetli olanına eftah, bu yetismemis gibi adbat, yavrusu yanında olan dişisine müsbil, pek iri cinsine dagber... derler. Gene Arapçada sems güneş demektir; fakat ayni mânaya birâh, bûh, vûh, dıh, sak'â, gazâle, ayn, gavre, acûz, büsre, cevne, hanâz lâfızları vardır.

Bu, bir dil için asla zenginlik değildir. Nitekim bir zamanlar Osmanlıcada da Türkçesi olan bir kelime yerine birçok arapça ve farsça lâfızlar kullanılırdı: Arslan divecek yerde esed, şir, güneş diyecek yerde şems, mihr, hursit, âfitab bu kabildendi. O devrin zihniyetine göre bu bizim için bir kazanctı. Hattâ Edebiyat-ı Cedide'ciler, kelimelerin ahenginde de ayrıca bir mâna tasavvur ederek coşgun bir denize bahr-i hurusan, durgun bir denize dervâ-vi sâkin denmesini tavsiye ederler. «bahr» ile «derva» arasında kullanışta böyle bir fark gözetilmesini isterlerdi...

Düşünemezlerdi ki en çok bildikleri Fransızcada deniz mânasına tek bir «mer» vardır. Ve Fransız edebiyatı en zengin edebiyatlardan biridir. [*]

Hulâsa aralarında hiç bir ince fark olmıyan bir çok lâfızlar, mensup oldukları dillere bir zenginlik veremezler. Zaten yüksek bir kültür dilinde ayni mânaya hic farksız iki kelime bulunamaz. Varsa mutlaka aralarında «nuance» vardır. Makalemizin başında bir dilin ötekine nisbeten zengin veya fakir olması demek, kelime adedinin ötekinden çok veya az olması demektir, dediğimiz zaman kastettiğimiz mâna, maddî ve manevî masıu ve mefhumları ifade eden kelimelerin çokluğu veya azlığı noktasıdır. Bu mühim noktayı şu suretle daha kolay anlarız. Garp dillerinden birine ait bir lûgat kitabı ele alalım, meselâ her sene çıkan küçük Larousse'un rastgele bir sahifesini açalım: Sens kelimesini bulduk. Acaba buna biz ne diyeceğiz? Şemsettin Samiye bakıyoruz : «Duygu, his» demiş. Hissi atalım, duygu kalsın. Fakat iş bitmiyor. Sentiment kelimesi var. Merhum, buna da «duygu, his» demiş. Halbuki pisikolojide bu iki mefhum arasında çok büyük fark vardır. Mutlaka biz de Sens'a ayrı, Sentiment'a ayrı karşılık koymalıyız. Pisikoloji memleketimizde okutulmıya başlandıktan sonra birinciye hâsse, ikinciye his demişrik. Bugün ne diyeceğiz, her ikisine birden «duygu» diyemeyiz. Larousse'da bu soydan daha birçok kelimeler var. Sensation, Sensationnel, Sensationnisme, Sensibilité, Sensible, Sensiblerie, Sensitif, Sensivité, Sensoriel, Sensorial, Sensorium, Sensualisme, Sensualité... Bize «arslan» kelimesine mukabil esed, gazanfer, haydar... lâzım değil ama bu medenî mefhumların hepsini ayrı ayrı ifade edecek kelimeler elzem!..

Sade ve güzel Türkçenin en temiz nümunelerini veren ediplerimizden Reşat Nuri birinci Türk Dilj Kurultayı'nda verdiği konferansta ayni noktayı ele almış, bilhassa garp dillerinden terceme ile uğraşanların düştüğü müşkülleri saydıktan sonra demişti ki :

(Bir misal arzedeyim: «Les anciens étaient plus beaux mais nous sommes plus jolis» cümlesi... Fransızca bilmiyenler için bu cümleyi huzurunuzda terceme etmek isterdim. Fakat hakikaten buna imkân yok, meğer ki tefsir yapayım. «Beau» ile «Joli» güzelliğin iki ayrı çeşidini gösteren iki kelimedir. Halbuki bizim lûgatlerimiz bunların ikisini de «güzel, lâtif, dilrubâ» gibi kelimelerle terceme ediyor. Bugün artık «lâtif», «dilrubâ» gibi kelimelerle yazı yazacak muharrir kalmamış gibidir. Fakat yazacağımızı da farzetsek yine işin içinden çıkmış olmayız.. «Eskiler bizden daha güzeldi. Fakat biz onlardan daha güzeliz, yahut lâtifiz, şiririz» desek ne anlaşılır? Muharririn maksadı doğru olarak ifade edilmiş olur mu? Şu halde bu cümleyi terceme eden mütercime ancak şu yol kalır: O da «Beau» ile «Joli» nin ne nevi güzelliklere verilmiş isimler olduğunu araştırmak ve cümleyi tefsir ile terceme etmek, icap ederse sahife altına bir not çıkmak: «Eskilerde büyüklükten, asîllikten, çizgi intizamından doğmuş bir güzellik vardı. Bu itibarla onlar bizden güzeldiler. Bizde incelikten, zarafetten, şirinlikten gelme bir güzellik vardır; bu noktai nazardan da biz onlardan üstünüz.»)

Reşat Nurinin dokuz yıl önce ele aldığı bu iş, hâlâ mühim bir mesele olarak duruyor: Türkçeyi özleştirmek için lüzumsuz yabancı lâfızları atmak birinci merhaledir. Ve bu lâzımdır. Fakat lüzumsuz yabancı lâfızları atmakla özleşen Türkçemiz ayni zamanda zenginleşmiş olamaz. Halbuki asrın dillerine karşı tam bir dil sahibi olmak için Türkçenin özleşmesile beraber zenginleşmesi de icap eder. Ve bu birinci kadar, belki ondan daha çok mühim bir iştir. Çünkü dilimizi moderne diller arasına yükseltecek, Türkçeye «Avrupaî bir dildir» dedirtecek olan budur.

İlim ve fen ilerledikçe, tetebbular ve keşifler biribirini koveladıkça «Concept = mefhum» lar, «Construit = masnu» lar akılları durduracak şekilde artıyor. Bunların her biri yeni kelimeler ister. Avrupalılar bu yeni mefhum ve masnulardan bir kısmına kendi ana dillerinden lâfızlar koyarlar. Fakat buna her zaman imkân yoktur; o zaman yabancı bir kelimeyi almaktan çekinmezler. Bir kac misal vereyim: Yeni Esthetique ilminde çok ileri giden Almanlar bedîî bir hâdiseye Einfühlung demislerdir. Meshur Fransız bediiyatcısı Charles Lalo 1910 da neşrettiği (Les sentimens esthetiques) adlı kitabında bu ruhî halden bahisle Fransızcada bu mefhumu ifade edecek tam bir karşılık olmadığını itiraf ederek Einfühlung'u aynen kullanmıştır. Bizim bir zamanlar «Halkivat» dediğimiz Folklore esasen İngilizce mürekkep bir tabirdir. «Folk» halk, «lore» ilim mânasına gelir. Bu tabir diğer dillere ve bu arada Fransızcaya girmiş ve yerleşmiştir. Son yıllarda bizim dilimize de giren pijama - ki Fransızlar pyjama şeklinde yazarlar - Hintçe bir kelimedir. Fransızca «Croiser» masdarından çıkan Croiseur tâbiri İngilizcede Cruiser, Almancada Kreuzer, İspanyolcada Cruceros, İsveç dilinde Krysare, Rusçada Kreissery olmuştur.

Fennin yeni masnuları gayet tabiî ve zarurî olarak bizim de halk dilimize biribiri ardından girmiştir ve girmektedir: Elektrik, ampul, motör, kamyon, kamyonet, otomobil, radyo... Bunların hepsine Türkçe karşılık bulmak müşkül ve bazan da mümkünsüzdür.

Bu çeşit fennî icatlar cinsinden zarurî olarak girenlerden baska sırf alafranga meşreblik, levantenlik temayülile dilimizi berbat eden lüzumsuz yabancı tâbirler de vardır ki bunların Türkçede varlıkları millî benliğimizi inciten tufeyliliktir: Renard argenté, crêpe de Chine, rötar (retard) [**].

[*] Aruz vezninde hususî bir sihir ve ramet tasavvur edenler de Avrupa edebiyatlarında bütün vezinlerin hece vezni olduğunu her halde düşünemiyorlar! A. C. Y.

[**] Retard ile birlikte son yıllarda bir de tehir çıktı. «Tehirli tren» deniliyor. Bunun da taahhur bozması olduğu meydanda!..

Türklerin
Elinde Arap Yazısı

Yazan : BARKIN

Şekil 4) (Gazne) de Sebüktekinin mezarı üstündeki kûfi yazı
(336 Hicrî - 998 Milâdî)
(Foto Barkın: 1935)

Sebüktekin Gazneli Mahmudun babası p 386 - 995 de Gaznede ölmüş ve oğlu hmuda oldukça büyük bir devleti bırak-tır. Mezar toprak altına gömülmüş ve yeri linmez bir halde iken Efgan Emîri Habi-llah Han tarafından meydana çıkartılmış üzerine de dört tarafı açık ve kubbe ile ülü bir türbe yaptırılmıştır. Kitabe kûfi ının en güzel örneklerinden biridir ve (لااله الاالله محمد رسول‌الله الكبريا لله) nlesini ihtiva etmektedir.

Kaidenin üst kenarında Besmeleden ve ir âyetten sonra Ebu Mansur Sebüktekin diye mezar sahibinin ismi yazılıdır ve böylece bu mezarın Sebüktekine ait olduğu kat'î ve muhakkaktır.

Gazneli Mahmudun mezarı esas itibarile babası Sebüktekin'in mezarına benzer, ama ondan daha büyük ve daha genişçedir. Beyaz ve nefis bir mermerden yapılmış olup mustatil bir kaide üzerine yatırılmış bir menşuru müsellesîden ibarettir. Bu taşın üzerindeki dekorlar ve tezyinat motifleri Türk sanat tarihi bakımından fevkalâde bir ehemmiyeti haizdir.

Bu nefis kûfi yazı şu ibareyi ihtiva etmektedir :

Birinci satırda: غفران من الله للامیرالآجل (السعید ؟) نظام ا

İkinci satırda : لدین ابوالقاسم محمود بن سبکتکین غفرالله له

Bu yazının okunması biraz güç olup bir çok Hint ve Avrupa müellifleri tarafından yanlış okunmuştur. Gazneli Seyit Kasım'ın yardımile ve epey çalışarak okuyabildik. En doğru okunuş olduğunu sanıyorum.

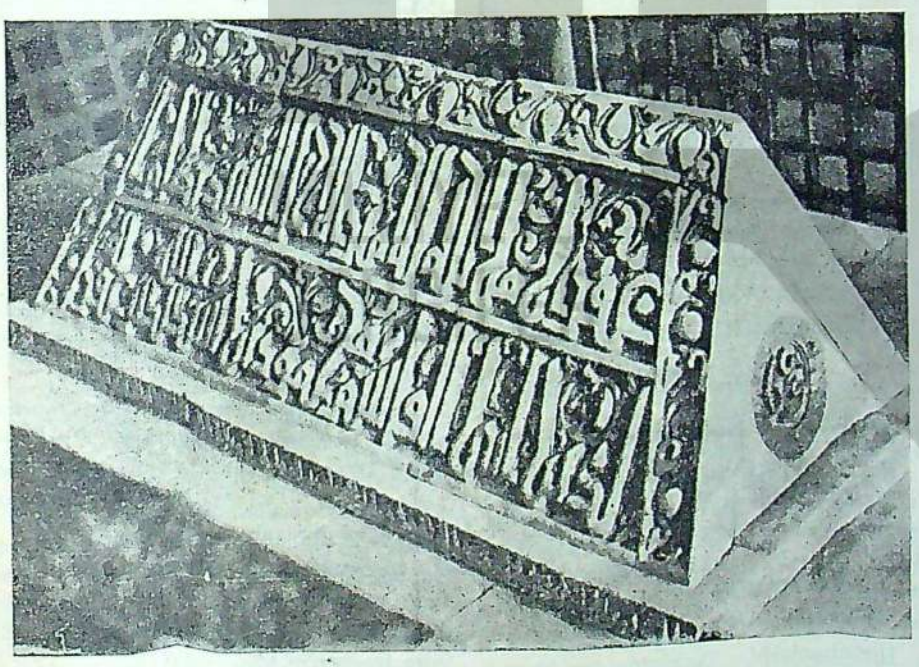

(Şekil 5) Gazneli Mahmudun mezar taşındaki kûfi yazı
(421 Hicrî - 1031 Milâdî) (Foto Barkın: 1938)

Yazı, hatlara gergin bedii şeklin verilebilmesi için biraz stilize edilerek karışık bir hale konmuşsa da bilhassa tertip itibarile yüksek bir hattatlık sanatı mahsulüdür.

Kaidenin dar kenarında Tebareke suresinden âyetler yazılıdır.

(Şekil 6) Gazneli Mahmudun mezar taşındaki sülüs yazı
(Foto Barkın: 1938)

Bu kitabe sülüs yazının başlangıcı olarak gösterilebilecek en eski nümunelerden biridir. Stilize edilmek suretile biraz karıştırılmışsa da şu cümle okunabilmektedir :

(توفی رحمةالله علیه و نور حفرته و بیض وجهه عشیة یوم‌الخمیس لسبع بقین من شهر ربیع‌الآخر سنه احد و عشرین و اربع مایه غفرله)

Tercemesi: O öldü, Allah ona rahmet ede ve kabrini nurlandıra ve yüzünü ağırta, dört yüz yirmi bir senesinin rebiülahır ayının yedinci perşembe günü akşama doğru öldü, Allah onu bağışlıya..

Barkın

— Devam edecek —

---

direk (directe), konsomasion (consommation)... hemen hatırıma gelenlerdir. Bunlar gittikçe çoğalıyor. Resmî, yarı resmî müessese'erimize kadar girenler de vardır. Bu tufeylî lâfızlar Türkçeyi zenginleştirmek şöyle dursun. fakirleştiriyor, bir sömürge dili haline sokuyor!. İşte bütün Türk aydınlarının, aleyhinde mücadeleye girişecekleri korkunç cereyan!..

***

Hulâsa: Türkçemizi asrın zengin dillerine yaklaştırmak millî bir vazifedir. Hâlâ bundan ne kadar uzak kaldığımızı açıkca anlamak için bir garp lûgat kitabını fişlemek, mevcut kelimelerimizi - gerek halis Türkçe, gerek yabancı dillerden geçme lâfızları - bu fişlerdeki kelimelerle karşılamak kâfidir. O zaman asrî bir dile nazaran ne kadar noksanımız olduğu meydana çıkar. Bu noksanı tamamiamadan Türkçemiz için zenginlik iddia edemeyiz. **Ali Canip YÖNTEM**

OSMANLI DEVLETİNİN ÜSTÜNLÜĞÜ VE DÜŞKÜNLÜĞÜ

II

İstanbulun fethini müteakıp, Haçlı Seferleri devam etti. İhtiyar Fransisken Papazı Kapistrano'nun, Belgrada hücumu, Fatihin İtalyada Piave nehri kıyılarına kadar akıncılarını göndermesine sebep oldu.

F. Grenard, bir zamanlar Osmanlı üstünlüğünü, Avrupa Krallarının henüz Feodal vaziyetinde bulunduklarından, devletin icraatına engel olan bir takım ananelerle, haklarla; türlü türlü imtiyazlarla fazla bağlı olmalarına atfediyor. Bu fikir münakaşa edilebilir. Her halde, inkâr ve münakaşa kabul etmez bir hakikat varsa, o da, Fatih, Selim ve Süleyman devirlerinde Osmanlı topçuluğunun Avrupa ve Asya milletlerine tefevvukudur. Üzerinde durulacak bir mesele de, yine bu devirlerde Türk denizciliğinin inkişafıdır.

O zamanlara kadar kâh Venediklilerden kâh Cenevizlilerden aranılan bahrî yardımlara ihtiyaç kalmaksızın Türkler denizlerde de hakimiyetlerini göstermişlerdir.

Türklerin, hudut haricine büyük saldırışları ancak Akdenizin şark sahasına sahip olmalarından sonradır. Bu deniz üzerinde hakimiyet dâvasını Osmanlı devleti kurulduğundan beri görürüz. Bence, Osmanlı inkırazı Akdenizde gerilememizle başlar (Lepant 1571). F. Grenard, Osmanlı devletinin genişlemesini mukarrer bir plâna değil tesadüfe ve padişahların azamet hislerine hamleder. Bu tamamen doğru değildir.

Dikkat edilirse, Osmanlı devleti Avrupada bir sahaya kadar bir türlü siyaset, ve o sahadan sonra başka bir siyaset takip etmiştir. Tunaya kadar toprakları Türk toprağı telâkki etmiş, kolonize etmiş, Türkleştirmiş ve oradan öteki topraklara imtiyazlar vererek başka türlü idare etmiştir.

Bu idare farkları tesadüfî değildir. Vaziyeti muhasaramız tecavüzî bir kastla değil, daima muhasara tehlikesinde bulunan Peştede tutunabilmek içindir. Halbuki hıristiyan Avrupanın kastı Türkleri Asya'ya atmaktı.

Akdeniz ticaretinin tedennisinden de Türkler mes'ul değildir. Türkler hakim oldukları zaman bu denizde ticaret artmıştır.

Cezayerlilerin korsanlıkları Malta haçlı korsanlığından daha zalim değildi.

1606 da Sitvatorok muahedesile Türk taarruzunun durması, insanların veya hadiselerin dahilî istidat ve kuvveti, muayyen bir mesafeden öteye götürmenin imkânsızlığından tevellüt etmiştir.

Aynı zamanda Asyada çıkan şiilik hareketi arkamızdan vurulan bir hançer mebesindeydi.

Yazan:
Reşit Saffet Atabinen

Müellifin, tedennimiz sebeplerinden olarak devşirme usulünün gevşemesi, dönmeler sınıfının tükenmesi hakkındaki mülâhazasına iştirak edemezsek de, İstanbulda ilmiye ricalinin işlere fazla karışmağa başlamış olmasının hayırlı olmadığında hemfikrim. Fakat bunun da kültüre hizmet etmiş olduğunu zannediyorum.

Türkü

«III»

Su toprakta sızım, sızım durulur,
Can yaprakta çizim, çizim görülür,
Hasretine yüzüm, yüzüm sürülür.
Sen tarafa yaslı yaslı yol gider,
Kara yazım; el gelenler, el gider.

Bahar gelmiş, bülbülünü duyurmuş,
Konca vermiş dal, gülünü kayırmış.
Kısmet diyem; seni benden ayırmış.
Muradım bu, seni bulan düşüm var,
Günler boyu, çağlar gider yaşım var

Akşam oldu, göğe yıldız çakıldı,
Kara sular yüreğime döküldü.
Kuşlar uçtu, benim boynum büküldü.
Dağlar üstü duman olur, görülmez,
Gönül sırrı bilmiyene verilmez.

Emin Ülgener

Her halde Yeniçeri ocağının bozulmasının Osmanlı inkirazı üzerinde büyük tesiri olduğunda bütün Türk müverrihleri ittifak ederler. Buna da sebep padişahların aczi ve zaafıdır. Deli Mustafa ve deli İbrahim Osmanlı inkırazına şahsî damgalarını vurdular.

Hıristiyanların, Türkiyede işe yarıyan adamların mutlak başka ırklardan olmasını arzu ve işaret etmek temayülü, Grenard'da, hüsnü niyetine rağmen, zail olmamıştır. Meselâ Köprülülerin Arnavut olduklarını yanlış ve lüzumsuz olarak iddiada devam ediyor.

«İstanbulda yalnız Polonyalı 200.000 esir vardı.» der ki, ciddî bir müellifin böyle mübalağalara düşmesi veya böyle mübalâğaları kabul ve kaydetmesi gariptir.

F. Grenard, Osmanlı muvaffakiyetinin sırlarını şöyle tasnif eder :

1) Osmanlı hanedanın devamlılığı, devletin devamlılığını temin etmiştir.

Osmanlı Türkleri kecanüsten mahrum milletler arasında yegâne devamlı, cazibe ve imar merkezi olarak bulundular.

Türkler seciye ve alışkanlık dolayısile reislerine sıkı bağlıdırlar.

2) Ordu, yürüyüş halinde dindir ve hünkâr onun reisidir.

Ulema sınıfının imtiyazları vardı. Bu halk ve din sınıfına mensup olanlar siyasî mevkilere geçmek istemezlerdi. Resmî makamların icabettirdiği köleliği kabul etmezlerdi.

3) Veziri-azam, aynı zamanda ordu başkumandan vekili idi. Askerî ve sivil ruh ayrı değildi.

Devlet otorité'sinin üstünde otorité ve düsünce yoktu. Şahsın kıymeti, mevkiile ölçülürdü. Vazife irsen intikal etmez, padişahın en lâyık gördüğüne verilir.

Hükûmetin en büyük, belki yegâne işi, asayişi muhafaza idi.

4) Âmme hizmetleri memurlarının halktan olmamaları, kölelikten gelmeleri, tesir altında bulunmıyan müstakil devlet équipe'leri yetiştirmiştir.

İran Selçuklarının Sadrazamlarından Nizamülmülk 1092 de yazdığı siyasetnamesinde bu sistemin nazariyesini izah etmişti.

5) Osmanlı ordusu, başından beri, meslek ordusudur. Onyedinci asırda bile Türkler en iyi toplara, en mahir nişancılara mâliktiler.

Demirci, silâhcı, naklive ve levazım kolları gibi yardımcı servislerin mükemmeliyeti başka hiç bir orduda yoktu.

Hususile ıase dünyanın en iyi tanzim edilmiş servisivdi. Yerli, ecnebi, esnaf ve köylü, karargâhta tam bir emnivet icinde alış veriş ederler. Orduda yorulmak bilmiyen mücadeleci bir ruh vardı.

Ordunun nüvesi daima seferberlik halinde idi, ve prensipi, izzetinefis inadı olmadan, azimkârlık, ve mağlûbiyetinin bile azmini bozmaması idi.

Devletin maliye teşkilâtı yalnız ordunun emrinde idi.

6) Gösterdiği liberalizm savesinde Osmanlı devleti yerli istidatlardan azamî istifade ettiği gibi, gösterdiği adaletten dolayı yerli mukavemetleri de eritmiş ve dağıtmıştır.

Osmanlı devleti, millî mahivete sahip olmadığı için, millî muhalefetler de yaratmadı. Türkler ırk imtiyazı için ırk ihtilâfları

406

olamazdı. Çıkan isyanlar ferdî veya ecnebî entrikaları sebebile olmuştur.

Devlet teşkilâtı baştan aşağı ırkan kozmopolit oldu. Elzem olan birliği bu cemiyete temin eden din, lisan, servis nizamı ve disiplin olmuştur.

Bu sayede, dünyada başka hiç bir memlekete nasip olmıyan dört asırlık dahilî tam sükûnu, Osmanlı hakimiyetindeki milletler görmüşlerdir.

Bu idare tarzının, neticesi olarak devlet gayrı Türk halkı temsil edemediği gibi, kendi de temsil olunamadı ve sun'î bir Osmanlı kültürü meydana geldi.

7) Osmanlı İmparatorluğunun inkişafını; Avrupa mukavemetinin zaafı da kolaylaştırmıştır, deniyor. Bu doğru değildir. Ne (Yüzsene) harbi ne de Papalığın Avignon'a gidişi Avrupa Haç Seferlerinin devamına mani olmamıştır.

Daima Türkler yalnız olarak, ve bilahare Rusların ve İranilerin de iltihak ettiği Avrupa ve Asya müttehit kütlelerine karşı gelmişlerdir ve Fransızlara yaptığımız yardımlara ve dostluk muahedelerine rağmen, yine Fransız askerlerini düşman saflarında bulurduk.

Grenard'ın bu babdaki mütaleası hilâfına, Türkler ise daima sözlerine sadık kalmışlardır.

Fransız müverrih, Fransanın Türk dostluğundan istifade etmemiş olduğu kanaatindedir. Halbuki o zamanki zayıf Fransa Türkleri istediği gibi, istediği zaman kendi gayelerinin hizmetinde kullanmayı arzu etmiş ve tabiatile buna daima muvaffak olamamıştır.

Esaretten kurtardığımız Birinci Fransuva bile Türkler aleyhinde ittifaklara girmiş; Dördüncü Henry Türkleri Avrupadan atmak için plânlar kurmuş ve Louis XIV Girid'de, St. Gotthard da Türklere karşı silâh kullanmak nankörlüğünü, siyasetsizliğini ve taassubunu göstermişti. Osmanlı devletinin inkişafı müddetinde, Grenard, gözden kaçması güç olan koca Osmanlı Türk medeniyeti eserlerini görmemiş veya bunlardan bahse lüzum görmemiştir.

Müellifi, Asyanın diğer ülkelerinin tetkikinde takip etmiyeceğiz. Asyanın her halde en mütemeddin devleti olan Osmanlı Türk İmparatorluğunun düşkünlüğü sebeplerini ise, hem kendine ârız olan zaaf ve sosyal hastalıklarında, hem de Avrupanın bize nazaran nisbetsiz terakkilerinde aramak doğrudur.

Osmanlıların düşkünlüklerinin başlıca sebebi, bütün İslâm âleminin her tarafında, gittikçe fazla müteassıp, koyu softa zihniyeti galip gelerek, millî ve şahsî hususiyet ve kabiliyetleri imha etmiş olmasında aramak gerektir.

Asyada yapılan bir çok keşifler, Avrupada modern âlemin inkişafı sayesinde kıymetini bulmuş ve tatbik sahasına geçerek medeniyete faydalı hale gelmiştir. Voltaire'in dediği gibi: Avrupalılar çok geç öğrendiler fakat her şeyi süratle tekemmül ettirdiler.

Hiç

Titrer gözümün yaşları yollardaki çimde,
Âlem ne bilir: koskoca hicran var içimde!

Estikçe gamın meltemi ömrün batısından
Rüzgâr dolu yelkenler açılmış Halicimde!

Mademki şu mermer, şekil amaz, nasıl etsem
Matem sesi inler benim artık çekicimde.

Bilmem niye sahralara binbir çiçek ektim
Dün neydi o halim ve bugün bak ne biçimde!

Hüsran içe bir tatlı meraret katıversin
Kim zevkine hüznün kanabilmiş bir içimde!

Aksetmez Edîb ufkuna haykırdığın imdat
Âlem mi sağır, yok mu sesim, ben mi hiçim? de!

Edip AYEL

Asyada çıkan matbaacılığı Avrupadan iki buçuk asır sonra memleketimize sokabildik.

Avrupa terakkisinin ve Osmanlı kültürüne üstünlüğünün asıl mühim sebebi; Avrupada dinî réforme'larla Protestanlığın yarattığı tetkik ve tenkit havasıdır ki bir taraftan ilim ve fenleri ilerlettiği gibi, diğer cihetten milletlerle hükûmetleri birbirine fazla yaklaştırarak, hükûmetleri mürakabe altına alarak, aralarında gittikçe fazla sıkı işbirliği husule getirmiştir. Tetkik ve tenkit fikri, tecessüs kabiliyetlerini artırarak Avrupalıları her sahada yeni yeni keşiflere ve terakkilere sevketti. *Tetkik ve tenkit istidadı hürriyet fikrini doğurdu.*

Montesquieu der ki : «Asyada, bu kıt'adan ayrılmaz bir kölelik ruhu vardır. Kahramanlığı bile kölelik kahramanlığıdır.» Milletler içinde yüksek ve orta sınıfların teşekkülü, hükûmetlerin tahakümünü kırmış ve muvazene teşkil etmiştir.

Osmanlı rejiminde bu cihet tetkik edilmeğe değer bir mevzudur. Hikmet-i hükûmetin, *otorite ile hürriyet arasında bir muvazene bulmak olduğunu şark devletleri ve İslâm zihniyeti anlıyamamıştır.*

Asyanın şuursuz, her kuvvete gözü kapalı itaatine karşı, *Avrupanın isyankâr ruhu,* tabiate bile boyun eğmeyip, Descartes'in dediği gibi tabiate dahi hakim ve sahip olmağı düşünmüştür.

Avrupalılar tetkik, tenkit ve terakki için bir méthode kurdular.

Tenkit ve hürriyet, mes'uliyet hislerini doğurdular. Avrupa bugünkü hakimiyetini, milletlerinin psikolojisinden gelen fasılasız yenileşme kabiliyetine yani inkılâpçılığa, halkçılığa, milletçiliğe, cumhuriyetçiliğe, laikliğine medyundur ki, Atatürk, milleti Asya tesirinden kurtarıp müterakki, Avrupa ailesi arasına sokmak için, bu umdeleri kâmilen tefrik ederek alıp yeni rejiminde tatbika karar vermiştir.

F. Grenard'ın (Asyanın Üstünlüğü ve Düşkünlüğü) eserini Türkçeye çevirmeğe muvaffak olan muhterem Hamdi Varoğlu ve neşrine himmet eden muhterem Yunus Nadi, memlekete cidden kıymetli, ve Türk Tarih Kurumunun takdirine değer, bir hizmette bulunmuşlardır.

Okunmıya liyakatinden dolayı bir kaç defa basılacağına emin olduğum bu istifadeli eserin gelecek tabılarında tashih edileceği muhakkak olan ufak tefek tercüme ve tertip hataları, kitabın kıymetine nakîse getirecek mahiyette değildir.

Reşit Saffet ATABİNEN

607

Ağrı dağı üzerine Türk efsane ve inanları

Yazan :

M. Fahreddin ÇELİK

— Ağrı Dağını (Yurddan Yazılar)-da, ediplerimiz içerisinde ilk ve çok iyi olarak tasvir eden B. İsmail Habib'e saygılarımla —

Ağrı dağının doğudan, Üçkilis gölünün görünüşü

Önasya'nın en ulu dağlarından birisi ve Türkiye'nin en yüce dağı olan Ağrı dağı üzerine yabancıların, bir çok yönlerden bir takım eserler yazdıklarını, ansiklopedilerde gösterilen kitab adlarından anlıyoruz. Bu kitapların bir çoğu bugün genel ve özel kütüphanelerimizde bulunmaktadır. Her bakımdan önemli ve ulusal varlığımıza sinip katılmış olan bu koca dağımız üzerine bizde tek bir eser yazılmadığı gibi, yabancı dillerde burası için yazılanlar olsun henüz dilimize çevrilmiş değildir. Ağrı dağı üzerine bizde yazılan, yerindeki görüş ve araştırmaları bildiren ilk yazı, geçen yıl Kars Halkevinin çıkardığı Doğuş Dergisinde [Sayı 17 ...] çıkmış bulunuyor.

1940 daki Ağrı Tugayının Büyük Ağrı dağına çıkışını anlatan ve Nuri adlı bir subayımızın bu yazısından da anlaşıldığı gibi, 1920 denberi bütün çevresile yine Türkiye sınırı içerisine giren bu dağa, bizden hiç bir bilgi adamı ve dağsever kimse henüz çıkmamıştır; ancak 1934 denberi her yıl asker ve subaylarımız çok kolay yollardan çıkıp inmededirler. Halbuki 19 Ağustos 1829 danberi Avrupalılardan bir çok bilgin, dağsever, subay ve sporcular 25 - 30 yol Ağrıya çıkmışlardır. 1746 daki İran muahedesile yarısı bizde kalan ve 1920 denberi hepsi elimize yine geçen bu ünlü dağımız Türk bilgi ve gözile çok incelenmeğe ve üzerinde işlenmeğe değer bir varlıktır (*). Tabii bilgiler ve askerlik bakımından araştırılıp incelenmesi yapılan Ağrı Dağının bizde, eskidenberi tanınan adlarını. üzerinde ve çevresinde yaşamış ve yaşamakta olan Türk ve Turanlı ulus ve boyları, eski kitapların ve gezginlerin bu dağ için yazdıklarını ve Ağrının halk şiirlerindeki yeri ile bura üzerine, yazıya geçen ve geçmiyen, efsane ve inanları araştırıp incelemekteyiz. Şimdilik bu araştırmalarımızdan (Efsane ve İnanlar) bölümünden yazıya geçmemiş olan Türk efsane ve inanlarını tanıtmayı gerekli gördük.

***

Dede Korkut kitabındaki hikâyelerden ve bunlarda geçen yer adlarile [bak: Ülkü sayı 101 s. 449 - 456] Orhan Şaik Gökyay'ın bastırdığı Dede Korkut kitabının başına alınan ve Murad III. çağında Bayburtlu Osman adlı bir yazıcının Bahrülensâb adlı bir kitaptan göçürerek Selçuklulardan çok önceleri Oğuzların Anı'ya ve Karsa yerleştiğini yazmasından da kısaca anlaşılıyor ki, Müslüman Oğuzlar (Türkmenler) Horasan ve Kazar denizi doğusundan Önasya'ya gelirken, İran Azarbaycanından sonra, Gökçegöl - Bayburd ve Van gölü - Ahıska arasındaki yukarı Kür ve Aras boylarına yerleşmişlerdir. Dede Korkut kitabındaki hikâyelerde anlatılan Oğuzeli'ne iyice bakılacak olursa, sağda yani doğuda bulunan bölge (Taşoğuz) [Bozok] ve solda - batıda bulunan bölge de (İçoğuz) [Üçok] sayılıyordu.

Adı geçen Ülkü sayısında başı çıkan yazımızdan ve bundan sonra da Dede Korkut kitabındaki hikâyeler ve Oğuzlar üzerine çıkacak yazılarımızdan kesin olarak anlaşılacağı gibi, sağ kol yani doğuya düşen (Taşoğuz - Bozok) bölgesi de Dede Korkut hikâyelerinde İran (Tebriz) Azarbaycanının ve (İçoğuz - Üçok) bölgesi de buranın batı kuzeyine düşen yukarı Aras ve Kür boylarıdır ki, efsanelerini tanıtacağımız Ağrı dağı bu İçoğuz ilinin ortasında bulunmaktadır. Bu bakımdan aşağıdaki efsane ve inanlar anlamalarımız için çok önemlidir.

***

Bütün Ağrı çevresindeki yerlilerden dinlenen Ağrı üzerine olan efsane ve inanları, anlattıkları gibi aşağıya geçiriyoruz. Başlıca dört türlü olan bu anlatmalardan birincisi Karsın Şüregel, Kağızman ve merkez yerlilerinden örenilmiştir [Kerre içindeki açmalar bizimdir].

— I —

«Atalar diyerlerdi ki bu Arğı dağları [yani büyük ve küçük Ağrı] (**) ezelden Kafdağı'nın çocukları imiş. Büyük Arğı kardaş [ağabeyi], Küçük Arğı da bacıdır. Bir gün Büyük Kafdağı, ki dünyada ondan daha ulu ve yuca bir dağ yoğumuş, ölünce onun yerine bu Böyük Arğı geçecek iken, şimdiki Kafdağı yeğin davranarak geçmiş. Arğı dağı da bu haksızlıktan küserek bacısını da yanına alarak ölkesinden çıkmış; gele gele bu Araz'ın (Aras'ın) yanından hoşlanarak burada [bugünkü yerinde] yerleşmiş.»

«Küçük Arğı ile yaşıt olan Kafdağı [bugünkü Kafdağı] bununla beşikkertme nişanlı bulunduğundan, esas Kafdağı'nın yerine geçip [Kafdağı olup] mesnedi büyüyünce Khan

---

(*) Öğrendiğimize göre, Ankara Ziraat Fakültesi profesörlerinden olan bir Alman, 1934 veya buna yakın yıllarda Ağrı dağına çıkarak araştırmalardə bulunmuştur; böyle olunca, Ağrı için son araştırma ve inceleme yine bir yabancı tarafından yapılmış bulunuyor.

(**) Bu dağa Arğı da denilmesi, dilimizde çok görülen (İkinci hecedeki (r) harfini birinci heceye alma) âdetinden ileri gelme değildir. Çünkü Ağrı ve Arğı adı, eskiden Arkuru [Dede Korkut hikâyelerinde «Arkuru yatan aladağ»] ve bugün aykırı dediğimiz Türkçe sözden çıkmıştır ki, bu dağın döşündeki Akhuru ve eski adiyle Argurı diye anılan pek eski bir şehir de bu adı taşımaktadır. Özü (ergiri) olan sözü bugün nasıl (iğri-eğri) olarak söylüyorsak (Arkuru) adı da zamanla Arğı [Cihannüma gibi eski kitaplarımızda böyle yazılıdır] ve Ağrı olmuştur; yani her iki biçimde de bir (r) düşmüştür.

L08

Arğıya (***) elçi gönderip, nişanlısı olan Khanım Arğı'yı kendisine vermesini, eğer vermiyecek olursa üzerine koşun [ordu, leşker] çekip zorla alacağı haberini yollamış. Khan Arğı da, gelen elçiye, «Atamızın yerini aldığını yetmir mi ki bacıma da göz koymuş, el çekmir» diyerek savaşabilirse meydana gelmesi karşılığını yollamış. Bunun üzerine Kafdağı da ağır koşun çekip altı kere Khan Arğı'nın üzerine savaşa gelmişse de, altısında da askerile bozularak kaçmıştır.»

«Ondan [bu savaşlardan] neçe neçe sonra yaşı çok geçtiğinden kocalan [saçları ağaran] han Arğı başını, kendisinden çok küçük olan [kara saçlı yani yazın başı karsız kalan] bacısının dizinin üzerine koyarak yatmıya [uyumıya] başlamış. Hele o yatıştır ki yatir [yatıyor]. Böylece nişanlısını zor ile alamıyacağını anlıyan Kafdağı bu işi düzen [hile] ile yapmıya başlamış. Han Arğı'nın başını bacısının dizi üzerine koyarak yattığını [uyuduğunu] duyunca, gözü, gönlü kendisinde olan nişanlısına, ıraktan ırağa, yolunu beklediğini işaret edermiş; nişanlısı [Hanım Arğı] da dadaşım [ağabeyim] uykuya geçti diyerekten dizini yavaş yavaş Han Arğı'nın başının altından çekmeğe başlıyor ve kendisini uzaklarda bekliyen nişanlısı [Kafdağı]na kaçıp gitmek istirse de, Koca Arğı uykuya geçmediğini ve mürgülemekte [ayık uykuda yani gözleri dalmış] olduğunu bellitmek üçün içerden [derinden] öskürmeğe başlarmış.»

«Diyerler ki, bir karından bir karına [bir batından bir batına] görülen işte bu yeroynaması [zelzele], küçük Arğı'nın dizini yavaş yavaş Büyük Arğı'nın başının altından çekmesinden olurmuş. Yedi göbekte bir çoklu yeroynıyıp şehirlerin, köylerin yıkılıp batması da, Arğı'nın [Han Arğının] içinden öskürmesinden olurmuş. Dedemiz diyerdi ki Bebutanın Kavuğası'ndan [1853 - 1856 Kırım savaşından] ireli [önce] (****) Böyük Arğı öskürende yer, gök sallanmış, böğründen de bir kara duman ile kızıl korlar çıkıp Akhuri şehrini kapadıp harap etmiştir.»

«Gine diyerler ki, Kafdağı ile Küçük Arğı da kargışlı [beddualı] dır, birbirine hiç kavuşamıyacaklar ama, bunların birbirine kavuşmak üçün kurdukları düzenden de dünyada bu yer oynaması eksik olmıyacak.»

— II—

Kağızman ve Kars köylüleri arasında anlatılan başka bir efsane de şöyledir :

«Bu Arğı dağları üç tene imiş; üçü de bacı imişler. İkisi Kira (*****) dediğimiz bu büyük Arğı ile küçük Arğı'dır; ortancıl olan bacıları, büyük bacısından [Böyük Ağrıdan] küsüp Kafdağının dalına [arkasına, ötesine] gitmiştir, cinlere ve perlere [perilere] yatak olmuştur.»

«Bu ortancıl bacı, çok sevdiği küçük bacısının ayrılığına dayanamadığından, bir düzen ile gelip cinler ile perler ile bu küçük bacısını kaçırıp kendi yanına götürmek istir [istiyor]. Aması küsülü olduğu Büyük Arğıdan saymaktadır [yani çekinip korkmaktadır]. Bir zaman gelecek ki gelip küçük bacısını kaçırıp yanına götürecektir; işte o zaman dünya zelzeliye gidecek, kıyamet kopacaktır.»

— III —

Hepsi Azarbaycan lehçesile görüşen İravanlılardan ve Karsın Şüregel yerlilerinden olan Şiilerden de şu anlatmayı duyduk:

«Bu Arğıların yekesi [büyüğü, irisi] anadır, balacası [küçüğü] de onun balası [yavrusu] ve kızıdır. Anası kızına deyüpdür ki: Kızım, görüm Tanğrı seninğ başınnan kış, yaz duman eğsik [eksik] elemesin [eylemesin]. Balası da dönüp deyüpdür ki: Ana, Tanğrı seninğ de başınnan yaz, kış kar eğsik elemesin. Onnandır görürsün kü Böyüğünün başınnan kış, yaz kar eğsik olmaz, kiçiğinin de başı her zaman dumanlı olur.»

Yine bu İravanlı ve Arpaçayı boyu yerlilerinden duyduğumuz bir inan da şöyledir :

— IV —

«Nuhun gemisi, dünyayı su alacağı sırada, Arğı'nın başında eğleşecek.»

«Dirler ki, Arğı'nın başına çıkmak için giden kimse, günde güçlüklerle yol alırmış, akşam karanlığı olunca bulunduğu yerde kalırmış, ertesi gün bakarmış ki dağın eteğine inmiş. Çünkü her dağda ziyaret [yani evliya- ki halk arasında bunlara Uğuz Mezeri denir-] olduğundan onlara çıkılır ama, bu Arğı'nın tepesinde Nuh Peygamber'in gemisi eğleşdiğinden oraya çıkılmaz.»

***

Ağrı Dağı üzerine olan efsane ve başlıca anlatma ve inanlardan öğrendiklerimiz bunlardır. Yukarıda Ağrı dağı ile Oğuzlar için işaret ettiklerimize yine dönelim. Dede Korkut kitabındaki hikâyeler de, İçoğuz Beylerbeyi Salur Kazan'ın seferlerinden sonra beylerile gelip «kırk otak dikdirdi» ği yerler iki tane gösteriliyor ki, bunun birisi kışlık, ötekisi de yazlık başşehir demek oluyor. Bunlardan Ağcakala, (İravan Ağcakalası) olup İravanın batı kuzeyinde Alagez'den çıkan Aygırgölü suyunun -ki Karnı- Germi çayına karışarak soldan Arasa kavuşur- üzerinde bulunan ve ünlü olan bir kasabadır. Sürmelü ise, Ağrı ile Aras arasındaki pamuk yetişen ünlü Iğdır ovasına adını veren [ki bu ovaya Sürmeliçukuru derler] ve Arasın sağında bugün örenleri bulunan Sürmeli'dir [Burası eskiden çok ünlü ve büyük bir şehirdi; Alp Arslan ve Celâleddin Harzemşah seferlerini yazan eserlerde Sermeri - Sarmarı - Surmarı diye adı geçer]. Bukaç Han boyunda adı geçen ve Türkistandaki Khan Tanğrı dağı kollarından olan Kazılık dağı'nın [Bak: A. Zeki Velidi, bugünkü Türkistan, Kahire 1929 - 1940 s.7] (1) adı da «Kışta, yazda karı, buzu erinmiyen Kazılık dağı» diye, her halde bu vasıfta ve Oğuz ilinin ortasında (Han Ağrı) ya verilen addır.

Bu anlatmalarımız, Ağrı dağı çevresine, Selçuklulardan önce (VIII - X uncu yüzyıllarda) yerleşmiş bulunan ve Ümmiyeli ve Abbaslıların Kazarlara ve Gürcistana karşı sügurunu bekliyerek eğemenlik süren Oğuzların ve bunlardan sonra da XIII üncü yüz yıl sonlarınadek Horasan ve Türkistandan gelen başka Türkmen boylarının (sonrakı Oğuzların) pek bolca yerleşmiş bulunduğunun göz önünde tutulmasını gerekli görmemizdendir. Böylece, yukarıdaki efsanelerin de buraya -Ağrı dağına- orta Asyadan geldiği; ve bu efsanelerin bütün Oğuz ve öteki Türk kollarının (Yüce dağ, yer oynaması. dağ yanması) üzerine olan düşünce ve efsanelerini gösterecek denli gönlü ve budaklı olduğu anlaşılacaktır.

M. Fahreddin ÇELİK

(***) Oğuz Türklerinde büyük dağ, şehir, il ve ülkeleri (Han, Kan-Khan) adiyle anmak türesi vardır. Dede Korkut kitabında bugünkü Apkazya [Abaza] ya «Kan Apkaza eli» denildiği gibi, halk şiirlerinde de (Khan Arğı, Khan Tevrüz [Tebriz], Han Ahıska) gibi vasıflı adlar görülür [Türkistanda da Tanrıdağına Khan Tanğrı denilir].

(****) Bu anlatılan, 20 haziran 1840 da Büyük Ağrının döşünden çıkan bir dumanla lâvlar püskürerek Akhuru kasabasının bağ ve bahçeleriyle birlikte kızgın küller altında bırakması hâdisesidir.

(*****) Ağrı dağının pek sarp ve çıkılmaz olup her zaman karlı bulunmasından, Kağızman ve Eleşkirtte burası [(k) sert olarak] Kıra diye anılır.

(1) Piyasaya çıkarılan biçimdeki bu kitapta ilk forma değiştirilirken 6 ncı sayfaya düşen bu dağa ait satırlar unutulmuşsa da eskisinde şöyle denilmiştir: Oğuz destanında Kazılık yahut (Kazı Gurt) (Araplarda Guz Gert) dağile yine Türk dasıtanî şehri olan Sayram (Ürünkent - Esficab) görülür.»

Devletçilik ve Millî iktısat

II

[Başı geçen sayıda]

Yazan :
Nebil BUHARALI

Rusyada eskidenberi musevi unsuru hayli çoktur. Bugün bile yüz elli sene Rusya ile siyasî birlik yapmış olan Lehistanda beş milyon ve asıl Rusyada yine ayni miktar musevi bulunur. Bunlar eskidenberi kendi muhitlerinde mahpus gibi olup pek uzaklara gidemezlerdi. Çünkü vaktile çok müteassıp birer hıristiyan olan Moskof halkı İsayı çarmıha gerdiler, öldürdüler, diye yahudilere çok düşmandılar. Orada daha zeki olan yahudiler dahi ellerinden geldikçe hıristiyanlara ince ve görünmez zararlar yaparlardı. Binaenaleyh arada çok münaferet vardı. Bunun içindir ki inkılâptan evvelisine kadar yahudilere (Pogurum) yapılırdı, yani halk kütle halinde yahudi mahalle veya köylerine hücum ederek rastgeldiklerini öldürürlerdi. Zaten Avrupada bile bundan bir kaç asır evveline gelinceye kadar yahudiler hürriyetlerinden mahrumdu ve (Enkizisyon) dinsizler denilen hürriyetperverler aleyhine olduğu kadar museviler aleyhine mütevecciht. Böyle işkenceli muhiti kendileri için daha yumuşak ve merhametli bir hale getirmek ve bahusus gerek Papa Altıncı (Kleman) ve gerekse Fransa Kralı Güzel (Filip) tarafından yahudiler aleyhine vaktile yaptırılan katliâmlar ve kütle halinde memleketten tartlardan dolayı intikamlarını almak üzere çok gizli ve takayyütle faaliyet yapan (Mason) locaları kuruldu ki buraları zahirde vicdan hürriyetini müsavat ve adalet fikrini yaymak için çalışırdı. Muhtelif memleketlerde ayni gaye ve ayni teşkilât ile çalışan bu localar yani kulüpler çok itimat ettikleri ve işlerine yarıyabileceklerini kestirdikleri hür fikirli gençleri, liyakatli âlimleri aralarına alırlar ve yavaş yavaş telkin, tecrübe ile ve daha yüksek mertebelere kadar çıkarırlardı. Yediye kadar olan dereceler vicdan hürriyeti, adalet, müsavat, insaniyet gibi yüksek ve insanî hislerin telkinine ve bazı ruhî hazırlıklar yapılmasına münhasır kalıp ve daha yüksek derecelerde ise bilfiil hıristiyanlığı ve krallıkları ortadan kaldırmak yani mevcut içtimaî nizamı bozup yerine Masonların istedikleri nizamı koymak gayesi telkin edilirdi. (31) e kadar varan son dereceler ise sırf musevi yaşlı filozoflara mahsus olup dünya inkılâbı gayesini güderler ve lâzım gelen esbabı hazırlarlar. Bunun için türlü türlü ilmî nazariyeler kurarlar, organlar ve vasıtalar ve sermaye hazırlarlar. Bahusus vaktile Rusyada yahudi (Yutna) teşkilâtı gerek Rusyada ve gerek ecnebi memleketlerde daimî ve sistematik propagandaya devam ederdi. Bunların propagandaları şöyledir: «Bir memlekette Ispartakistler ve komünistler ne kadar çoğalırsa her şey yani içtimaî durum o kadar kolay değişebilir» bunlar halk kütlesinde memnuniyetsizlik çıkarmak için muayyen bir programla çalışırlar. Mütemadî grevler çıkararak gündeliklerin çoğalmasını istemek, eğer fabrikanın gündelikleri çoğaltmağa niyeti yoksa o sanatın batması da umurlarında olmamak. Çünkü bu suretle işsizler çoğalacak, gayri memnun isyan unsurları da hazırlanacaktır. Talimatları şöyledir: «Memlekette ihtiyaç tevlit et ve fikirleri komünizme hazırla, bu suretle o memleketin idaresi ne kadar yolunda görünse bile bu gidişle sonunda oranın sistemini altüst edersin.» Yukarıda bahsi geçen Ispartakistler şu demektir ki 19 uncu asırda Almanyada yetişmiş Bavyeralı Spartaküs adında bir ihtilâlci vardı ki dünya nizamını esasından değiştirmeğe çalışırdı. Bunun müritlerine (Ispartakist) denildi.

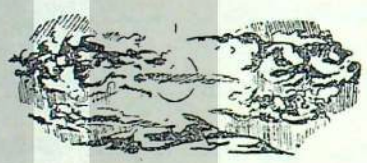

Eylül

Göz yaşları inmekte bu akşam
Solgun suların göğsüne tül tül;
Bir öyle uzun besteye sinmiş
Mahzun dökülür gönlüme Eylül..

Çok sevdiğim ismin dudağımda,
Aksin suyun üstünde gülümser..
Gönlümde sebebsiz bir üzüntü :
Sensiz geçecekmiş gibi günler...

Yusuf Mardin

Filhakika Mason localarının beynelmilel ve insaniyet noktasından faydaları olmamış değildir. Avrupada hürriyeti vicdan, müsavat, adalet fikri bu suretle yayıldığı gibi Fransa büyük ihtilâli vesair içtimaî inkılâplar dahi bu vasıta ile meydana çıkmıştır. Fransada ihtilâli hazırlıyan Jakoben kulüpleri Mason locaları ve teşkilâtı içinde çalışırlardı. Ve o kanaldan hürriyet fikrini almışlardı. Lâkin Masonluğun yüksek dereceleri daha büyük maksatlar, daha büyük inkılâplar peşinde koşmaktadır. Bu hususta İngilterenin meşhur muharrirlerinden (Govin) in yazdığı eser bu cihetler mufassalan izah edilmiştir ki eser millî kütüphanemiz için çok kıymetli ilmî etüdler hazırlamış olan muhterem Esat Uras tarafından bu kitap dahi tamamen türkçemize çevrilmiş ve yakında tabedilmek üzere bulunmuştur.

Hasılı Govin'in eserinde listesi yazılı olduğu üzere Bolşevik inkılâp rüesasına bakılırsa bu muharririn haklı olduğu görülür. Listedeki isimlerden bir kaçını alalım:

Troçki, Zinoviyef, Steklof, Kamanef, Radek, Litvinof, Avramoviç, Bağdanof, Martinof, Maiski ilh ve ilh... Bu zatların çoğu Devlet Nazırlığı veya mümasil vazifeler aldıkları gibi Lenin'in ve ihtilâlci Minşevik Krenski'nin valideleri musevi olduğunu Govin söylemektedir.

General Lüdendorf hatıratının ikinci cildinin (309) uncu sahifesinde Lenin'i İsviçreden alıp Rusyaya salıverenlerin Almanlar olduğunu yazar. Govin der ki: «Lenin iş başına geçer geçmez Rus Bolşeviklerinden başka Glaskov'da, Bern'de, Nevyork'ta Bolşeviklikle tanınmış teşkilâtlarda ne kadar yahudi rüesa varsa bunları da yanına çağırıp idaresini kurdu. Bu kuvvet Rusya haricinde cihanşümul bir kudrettir ve bu kudret Hohenzollern hanedanı, Alman İmparatorluğunu yıkmağa kâfi bir kuvvetti.»

Bu böyle olmakla beraber Rusyadaki ihtilâlin en bariz vasfını söylemek lâzım gelirse diyebiliriz ki bu inkılâpta Masonluğun dünya inkılâbı fikrile beraber panslavizm idealinin de ayni zamanda imtizaç ettirilmiş olduğunu /hissetmemek mümkün değildir ve bu fikir ve bu arzunun Rus inkılâpçılarında ne kadar derin surette yerleştiğini, inkılâpçıların piri olan (Bakunin) in çalışmaları iyiden iyiye gösterir. Büyük bir Rus inkılâpçısı olan Bakunin'in şahsiyetini ve dünya inkılâbı üzerindeki tesirini anlatmak için sözü, gene İngiliz muharriri Govin'e bırakalım: Bakunin İslavdı. Onun İncilini yapan Slavizm ile Bolşevizm'in garip bir halitası teşkil ediyordu. Plânının bir kısmı Avrupanın bütün İslav anasırını bir araya toplamak üzere büyük bir İslav kuvveti yaratmak ve bu kuvvetle ayni zamanda Almanya ve Avusturya İmparatorluklarını yıkmaktı. Bakunin bu hususta muasırı olan Karl Marks ile şiddetli münakaşalar etti. Karl Marks Bakunin'in panslavizmini, Bakunin ise Karl Marks'ın yahudi teşkilini (Klik) açığa vurdu. Karl Marks'ın doğrudan doğruya tatbik edeceği plân Alman birliğinin yıkılmasını hedef tutmuyordu. Marks Almanyadan harice sürgün olmasına rağmen Prusya hükûmetile temas ve münasebetini kesmemiş ve enternasyonal hareketlerinde bütün nüfuzunu kullanarak (1871) Fransa ve Prusya harbinde Fransayı zayıf düşürmek ve

410

Almanyayı kuvvetlendirmek için çalışmış, Fransada komünist isyanları çıkarken Almanyada ihtilale karşı mukabele ve mücadele etmiştir. Bakunin Cenevrede beynelmilel ihtilâl teşkilâtının (Branche Romande) yani İsviçre şubesine iltihak suretile enternasyonale âza olmuştu. Bütün ihtilâl hareketleri üzerine bir kontrol temini maksadile derhal mücadeleye başladı. Enternasyonal içinde kendi proğramını Rusyadaki şubelere yaptığı gibi Avrupada da bir (Demokrasi - Sosyalist) ittifakı teşkil etti. Lâkin Marks bu teşkilâtın enternasyonali parçalıyacağını beynelmilel ihtilâl teşkilâtının umumî meclisine bildirdi. Bakunin bu Demokrasi - Sosyalist ittifakını bozdu. Lâkin şubeleri dağıtmadı. Belki enternasyonal şubesi olarak bıraktı.»

(John Spargt) Karl Marks'ın Hayatı adındaki eserinde der ki: «Bakunin ile Marks arasında asıl mücadele enternasyonal yani beynelmilel ihtilâl kongresinin (1872) eylûlünde (Lahey) de toplandığı zaman vukubuldu. Karl Marks arkadaşı (Angels) ile beraber beş gün mücadeleden sonra Bakunin ve taraftarlarını ekalliyette bırakıp inhizama uğrattılar. Bu suretle Bakunin'in enternasyonali zaptetmesine mâni oldular. Beynelmilel ihtilâl cemiyetini de ileride Bakunin'in tesirinden kurtarmak için karargâhlarını Nevyorka naklettiler. Sonra da (1876) da Filadelfiyada enternasyonali resmen feshettiler».

Buraya kadar verdiğimiz izahat Rus ihtilâlcilerinin babası Bakunin'in tesir ve nüfuzu hakkında kâfi kanaat verir zannındayız. Biz buna karşı bir şey ilâve etmiyeceğiz. Ve son Bolşevizm ihtilâline kadar olan Rus inkılâp tarihini burada keseceğiz.

Sözümüzü bitirmeden evvel şunu da söyliyelim ki: Tarihe bir göz gezdirilirse zorla yapılan ihtilâller bunları yapanlara bekledikleri faydaları tamamen vermemiştir. Böyle memleketler normal muvazeneye güçlükle kavuşmuşlardır. İçtimaî bünyenin ihtiyaç duyduğu ve muhit ve şartları o lüzum ve ihtiyaca göre ve hem de hayırhahane hamlelerle hazırlanmış ve müsait bir zemin bulmuş olan tabiî inkılâplardır ki beklenen faydayı verir, ve pâyidar olur. Bunun misalini Türkiye Cumhuriyetinin teşekkülünde ve inkılâplarında görürüz. Böyle içtimaî inkılâplardır ki insaniyetin yükselmesine sebep olur ve daha ziyade manevî tesirlerle inkişaf eder. Bu tesirlerin en büyüğü kültürdür. Kültür fertleri ve cemiyeti rüşde eriştirir. İkinci bir âmil de türlü türlü bilgiler ve bu bilgilerin sanayie tatbiki ile memlekette bir ilim havası ile beraber bir sanat ve maddî tekâmül muhiti yaratmaktır. Kültür maneviyat ve zihniyeti; san'at, ve konforu yükselterek içtimaî bünyede bu suretle denkli ve yüksek bir hayat başlar, cemiyeti muvazenede tutan millî şuur kemale gelir, insaniyet de bundan istifade eder.

Nebil BUHARALI

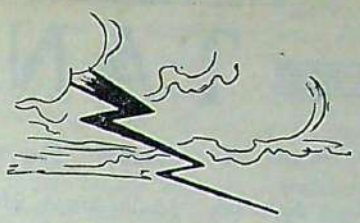

Gönlümde kış

Orhan Seyfi Orhon'a

İçim ıssız bir diyar, hayat yorgun bir akış,
Ölen hatıralarda soldu bir eski nakış;
Dinsin başımda derken tipiler, fırtınalar
Sardı ak saçlariyle gönlümü bir karakış.

Susmuş şakıyan diller, çağlamaz çağlıyanlar,
Tüketmiş gözyaşını yar diye ağlıyanlar;
Nerde o her güzele gönlünü bağlıyanlar?
Âşıkların gözünde hâlâ o hasta bakış.

Benim de ateşimi sarsın şu beyaz küller,
Kaç hazan artığıdır içimde solan güller,
Ey sonsuz ayrılıkla öksüz kalan gönüller!
Sevda gene o ateş, hicran gene o yakış.

Yasların ak rengidir başıma yağan karlar,
Eriyip damla damla tâ kalbime akarlar;
Hicrana yâr olanlar beyaz çelenk takarlar,
Sardı aksaçlariyle gönlümü bir karakış

M. Nuri Gençosman

Vecizeler

★ Hayatınızı biraz seviyorsanız vaktinizi boş geçirmeyiniz: çünkü vakit hayatı teşkil eden kumaştır. B. FRANKLIN

★ Büyük düşünceler kalpten gelir.
VAUVENARGUES

★ Vicdan en iyi ahlâk kitabımızdır ve en çok müracaat ettiğimiz kitap da o olmalıdır. PASCAL

★ Bir adamı giydiği elbiseye göre kabul ederler ve gösterdiği zekâ ve malûmata göre teşyi ederler. RUS ATALAR SÖZÜ

★ Ya sükûttan daha iyi bir şey söyleyin yahut susun! YUNAN ATALAR SÖZÜ

★ Deve kendi hörgücünü görmez ama karşısındakininkini pek âlâ fark eder.
ARAP ATALAR SÖZÜ

★ İnsan ahbaplarını hüner ve mârifetinden ziyade karakteri sayesinde edinir.
Mme d'EPINEY

★ Boşboğaz bir adam herkesin okuyabileceği zarfı açılmış bir mektuba benzer.
ARAP ATALAR SÖZÜ

★ Nezaket, vermesi yük olmıyan ve alması hoşa giden bir paradır.
İRAN ATALAR SÖZÜ

HİKÂYE

TANBURA

Yazan : Şemseddin KUTLU

Sıvasın Hafik kazasına bağlı Karahoca köyünde bundan seksen doksan sene evvel bir delikanlı yaşadı. Bu delikanlı da her köy çocuğu gibi yalınkat kerpiç bir evde doğdu, biraz boy bos salıp eli işe yatar bir hale gelince davar gütmek, tarlaya gitmek, çift sürmek gibi vazifelere koşulmıya başlatıldı. Çağı gelip askere alındıktan beş altı ay sonra Kırım harbi patlayınca doğru muharebeye gitti. Bir gözünü kaybederek «sağ salim» geri döndü.

Bu delikanlı sanatkâr bir adamdı, ismi Âşık İsmaildi. Bu âşıklık sıfatı ona dededen kalmadır, bunun da sebebi bir tanburadır:

Anlattıklarına göre İsmailin dedesinin babası mı, yoksa dedesinin dedesi mi işte herkimse ecdadından biri vaktile Topal Osman paşa kumandasında İrana karşı giden Türk ordusunda onbaşı rütbesinde bir askermiş.. Bu adam muharebede büyük yararlıklar göstererek paşanın bile sevgisini kazanmış, güzel de saz çalarmış.. Askerliğini bitirip köyüne dönerken Osman Paşa kendisine para ile birlikte; düşmandan alınan ganimetler arasında bulunan, bütün bağlama yerleri gümüşten ve gogus tantası çok güzel nakışlarla işlemeli som sedeften amika bir tanbura hediye etmiş. Onbaşı yaşadığı müddetçe bu hatıra ile öğünür, İran harbine, Osman Paşaya ait hatıralarını anlatarak tanburasında bu cengin yadigarı olan destanları söyletip dururmuş. Aşık onbaşının ölümünden sonra bu kıymetli aletle birlikte bu musiki istidadı ve bu âşıklık sıfatı da oğuldan oğula geçerek İsmaile kadar gelip dayanmış ve tanbura çalmaktaki maharet, bilhassa bu sonuncuda kemal derecesini bulmuş..

***

Âşık İsmail bir köy çocuğu bulunduğu ve her köy çocuğu gibi işi gücü mütemadiyen tarla sürmek, oduna gitmek, davar gütmek olduğu halde, böyle işlere yanaşmaz, mütemadiyen tanburası ile meşgul olurdu. Daha pek küçükken bile tanburasına o kadar merak sardırmıştı ki babası onu ne zaman işe yollasa, arkasından gittiği zaman kendisini bir ağaç dibinde coşgun bir vecle tanbura çalar buldukça temiz bir dayak atar ve :

— *Bire gâvur oğlu gâvur, bunu bizde cetbecet altı yedi karındır çalıyoruz. Öyle iken hiç birimiz günlük işimizi yarına komadık, sen yarın bu uyuşuklukla nideceksin?.* diye nasihatler verirdi. Fakat Âşık İsmail bir türlü sevdadan kurtulamadı. Hele babasının ölümünden sonra işi gücü bütün bütüne bıraktı. Muharebeden de alil döndükten sonra dünya alâka ve arzularını sade bu tanburaya bağladı. Maamafih köylüler bu sanatkâr hemşerilerinin kıymetini takdir ediyorlar, onun ihtiyaçlarını hemen hemen kendileri temin ediyorlardı.

Tanbura; bir iki telden ibaret olan bu basit âlet İsmailin elinde âdeta mucizeli bir şey gibiydi. Onun bu mahareti kısa bir zamanda fevkalâde artan bir şöhret halinde yayılıvermişti, evvelâ civar köyleri, nihayet Hafiği bile aştı, Sivasa kadar gitti. Hattâ bir zaman Vali Paşa bile dinlemek için kendisini bir kaç defa merkeze kadar çağırttı.

Bayrak

Şu bayrak ne güzel, ne cana yakın,
Sallanıp gururla ufka bakıyor..
Şundaki duruşa, şu şana bakın,
Sevgisi su gibi kalbe akıyor.

Bir güneş olup da ufkunda batsam,
Ayla yıldız olup göğsünde yatsam,
Kendi canımı da ömrüne katsam,
O alevden rengin beni yakıyor.

FARUK ORAY

Âşık İsmail tanburasını kucağına yerleştirip parmaklarını bir kere tellerde oynatmıya görsündü: O zaman karşı dağların sivri tepelerinde derhal sevdalı beyaz bulutlar kümelenmeğe başlar, kuşlar alay alay gelip civara konarlar; Kızılırmağın suları bile geniş neşelerle dolan bir gogus gibi kabarır, canı cansız her şey bu hazin havaların besteli ile meşgulurdu..

Hele delikanlı sazına refakat ederek davudî sesile memleket türküleri de çağırmıya başladı mı, Anadolu bütün ruhu, rengi, ahengi ve zengin iç âlemi ile kendini ortaya atardı. İsmailin sazının tellerinde Bayburtlu Zihni bütün hassasiyeti ve kıvraklığı ile canlanır, Erzurumlu Emrah, dağlardan inen kar selleri gibi coşar, Karacaoğlan kavruk çehresi ve alaca cepkeni ile belirerek Türkmen kızlarına harfendazlık etmeğe başlar.

Karahoca ve civarındaki bütün köy daimî dinlemekten doğan bir alışkanlıkla İsmailin tiryakisi olmuşlardı. Hafik hanesinin acı tatlı bütün vukuatı İsmailin tanburasında destanlaşır, ebediyete takılır, dan sonra mazi olurdu. Akşamları yorgun argın işlerini bırakan köylüler; yaz ise kahvenin kenarındaki kahvede, kış ise mescidin yanındaki misafirhanede toplandıkları zaman hemen onun etrafını alırlar :

— Di, Allahı seversen İsmail. Hele bir yol şu tanburayı söylet gayri..

Diye ricaya başlarlar, o hiç fazla ısrara hacet bırakmadan, asla yanından ayırmadığı kıymetli sazını bin bir itina ile soluk a kılıfından çıkarır, evvelâ iki elile boylu boyunca tutarak gözlerinde derin bir mahabbetle uzun uzadıya muayene eder; tozlanmış olsun olmasın şurasını burasını hafifçe üfler, incitmekten korkar gibi bir şefkatile onu kucağına yatırırdı. Kılıf koyarken telleri gevşettiği için, eline alışta akordunu yapmak üzere tellerde şöyle bir aşağı yukarı gezinir, bu kısa hazırlıktan sonra eneri alışkın bir hareketle sazın üzerinde hareketc başlardı. Alet de sahibinin bu usta hareketlerini sezmiş de ona yardım etmek istiyormuş gibi canlanır, sapın ucundaki sarı püskül mütemadiyen sallanır, tanbura yürekleri hazdan taşıracak nağmelerle doldurmağa başlardı.

Vakıa Ismail hayatında gönlünü bir kıza veya kadına kaptırmamıştı. Fakat sazına da delice denecek bir muhabbet adeta bir aşkla bağlı idi. Geceleri yatarken bile onu yanından ayırmaz, hattâ duvara bile asmaz, yavaşça yastığının hizasına koyarak rakırdı. Bazı köylüler tanburanın bu surette sabaha kadar Ismaile usul usul yeni ve güzel havalar meşkettiğini, ona ninni söylediğini iddia ederlerdi. Aşık İsmail askere muharebeye giderken bile ondan ayrılamamış, erzak torbasının yanına yiyecekten daha muhtaç olduğu tanburasını asmış, beraber gitmiş, beraber gelmişti. Hattâ harp dönüşünde köylüler tanburanın tellerinden :

Sivastopol önünde yatan gemiler..

şarkısını bile sık sık dinlemeğe başlamışlardı.. Evlenmemiş, çoluk çocuğa karışmamış olan İsmailin, anne ve babasının ölümünden sonra yakın kimsesi de kalmadığı için ev ve muhabbetile sevdiği sazına anne ve baba sevgisini de katmıştı. Daima bu sazın bir yerine ufak bir muhatara gelse kendisinin de yürekten yaralanacağını söyler, - Allah gös

termesin - onu kaybetse veya kırsa yaşamıyacağını iddia ederdi..

***

İşte dostumuz İsmail bu suretle tanburasile birlikte asude bir ömür sürerken bir gün başına bir felaket geldi, ondan sonra da ifrah olmadı gitti..

Aşık İsmail vakıa fakir bir adamdı amma gönlü çok zengindi, biricik akrabası olan amcası oğlu Deli Hüseyin yedi sekiz yıl süren bir hizmetten sonra askerden dönünce bir müddet geçim vasıtası olacak hiç bir şey bulamamış, nihayet işi ticarete dökmeğe karar vermişti. Civar köylerde dolaşarak şehirden aldığı öteberiyi bir kaç kuruş kârla satmak ve bu suretle hayatını kazanmak istiyen Hüseyin, İsmaile müracaat ederek kendisine biraz sermaye bulmasını rica etti. İsmailin bugünden yarına artanı olmadığı için elinden tabiî bir şey gelemezdi, yalnız bir çare buldular; köyde ona buna faizle para vermek tefecilik yapmakla şöhret bulmuş bir Memiş ağa vardı, ona müracaat ettiler ve Memiş ağadan bir sene sonra on altın vermek üzere beş altın borç aldılar.

Hüseyin, ticaret için lazım olan sermayeyi bulmuş, İsmail de ona kefil olmuştu.. Bu işin üzerinden dört beş ay geçti. Çalışkan ve namuslu bir delikanlı olan Hüseyin arı gibi işliyor, şehre gidiyor, köy köy dolaşıyor, boğazını doyurduktan başka borcunu ödemek üzere bir miktar para da arttırıyordu. Fakat biçarenin talihi aksi gitti. Bir gün civar köylerden birine giderken Kurtboğazında önüne eşkıya çıktı, bütün parasını, mallarını aldıktan başka zavallının canına da kıydılar.

İsmail amcası oğlunun ölüm haberini alınca beyninden vurulmuşa döndü, Artık koca köyde akraba taallûkat namına kimsesi kalmamıştı. Tam bu sırada idi iki daha gözlerinin yaşı kurumadan Memiş ağa çakır gözlerinde bin bir endişe ile Hüseyinin senedi elinde olduğu halde karşısına dikildi. Tefeci delikanlının ölüm haberini duyar duymaz paracıklarının telâşına düşmüş, soluğu kefilin yanında almıştı. İsmailin azabı katmerleşmişti. Bir taraftan Hüseyinin ölümüne yanarken beri taraftan, altından kolay kolay kalkamıyacağı bir de borca bulaşmış bulunuyordu. Bir zaman parayı yakında tedarik etmeğe çalışacağını söyliyerek Memiş ağayı savsakladı ve mühlet kopardı.. Fakat zalim ve haris ihtiyar bu mühletin hitamını müteakıp balta kesildi. İsmaili günde bir kaç defa sıkıştırmıya ve nihayet tehdide başladı. Zavallı Aşık'ın gündüzü gece olmuştu. Artık Memiş ağanın korkusundan hiç bir yere çıkamıyor, günde bir kaç kere herifin galiz taarruzlarına maruz kalmamak için ondan bucak bucak kaçıyordu. Oysa ki bu on altını ödemek kendisi için imkânı olmıyan bir şeydi.

Memiş ağa ise yanan paralarının firakile âdeta sırtlan kesilmiş hop oturup hop kalkıyordu. Bunları kurtarmak için her şeyi yapmıya karar verdi. Nitekim muradına ermenin de yolunu buldu. Bir gün sessizce kasabaya gitti, orada kimi gördü, ne yaptı, ne etti bilinmez.. yalnız bir şeyler döndürdü. Köye beraberinde Kadı tarafından gönderilmiş bir memur olduğu halde döndü. Memur İsmaili bularak borcunu vermediği takdirde eşyalarının haczedileceğini söyledi. İsmail bu habere ilk önce o kadar ehemmiyet vermedi. Esasen eşya namına bir kaç ufak tefekten başka bir şeyi yoktu. Onları da alırlarsa alsınlardı. Fakat iki gün sonra kahvede köylülerin ağzından iliklerini donduracak müthiş bir haber işitti: Haciz memuru İsmailin oturduğu odacıkta para edecek bir şey bulamamış, sadece antika olduğu için değeri bulunan tanburasını götürmeğe karar vermiş. Adamcağız bunu duyar duymaz yırtıcı bir hayvan gibi doğruldu:

— Ne?.. Tanburamı mı götürecekmiş.. Dinim imanım hakkı için tanburamı kimseye vermem. Onu alacaklarsa beni öldürüp sonra alsınlar.. dedi.

Köylüler pek çok sevdikleri bu adamın uğradığı felâkete karşı yüreklerinden kan gidercesine merhamet duyuyorlardı. Çünkü bir kere karar verildikten sonra tanburanın gideceğine şüpheleri kalmamıştı. Bir kaçı bu mesele için İsmail lehinde Memiş ağa katında teşebbüste bulunmak fikrini ortaya attılar. Lâkin Memiş ağa müthiş servetile hepsinin o kadar hâkimi idi ki kimse buna cesaret bile edemedi. Esasen tanburayı haczetmeği memura da onun ilham ettiğini pek âlâ biliyorlardı, ve ellerinden gelen hiç bir şey yoktu fakaraların...

***

Dört beş gün kadar Memiş ağanın evinde misafir kalıp ense yapan haciz memuru borcuna mahsuben tanburayı alacağını İsmaile söylediği zaman az daha ondan müthiş bir dayak yiyordu. İsmail bunun yapılmasına değil, konuşulmasına bile tahammül edememiş, adamın üstüne yürümüştü. Neyliyelim ki nüfuz tesirini gösterdi. Ertesi gün memur iki zaptiye neferini arkasına takarak İsmailin kapısına dayandı. İsmail bunu görünce artık felâketi iyice kavradı, dünya gözüne zindan kesildi. Artık kafa tutmanın faydasızlığını anlamıştı. Karşısındakilere bu âletin kendisince olan değerini ve aziz hatırasını sayıp dökmeğe, bu ecdat yadigârını almamaları için yalvarmıya başladı; şimdi bütün kudreti, bütün telâkati ile dil döküyor, askerde ve şurada burada iken kulaktan kapma öğrendiği bazı kâtibce kelimelerle haciz memurunun rikkatini uyarmıya çalışıyor:

— Hususan niyaz eylerim beyefendi.. Bu saz benim hem namusum, hem kardeşim, her şeyimdir. Zâtıdevletliniz bunu benden alma.. Aha bana bi yol bir mühlet daha verin. Zâtıdevletiniz de [illegible] parayı bulmıya çalışırım, [illegible]

Ismailin bu sözlerinden yu[illegible] idi, fakat yanında duran Memiş [illegible] leri o kadar kat'î ve o kadar ins[illegible] kıyordu ki dinlememeğe mecbur mailin göz pınarları hayatında ilk rak yaşlarla dolmuştu. Muhatapl[illegible] medet gelmiyeceğini anlayınca, etrafta toplaşıp sessiz sedasız hâdi den köylülere anlatmıya başladı. yardım istiyor, gözlerile onlara: «[illegible]ze tanbura benim kadar sizindir de, yündür de, beni himaye etsenize..» istiyordu. Vakıa köylüler de Ismail ma canü gönülden razı ve hazı kat Memiş ağa yanlarında öyle A duruyordu ki ağızlarını açamadılar.

İsmail işi ricadan tehdide tel caya döktü. Yalvardı, [illegible] bir faydası olmadığını yeis ve bitkinlikle sustu. [illegible] sından ayrılacağını yüreği yan[illegible] dince hiç olmazsa daha bir gün, sabahına kadar onu kendisinde rını diledi ve bunda o kadar is haciz memuru, kırmıyacağına veya bir zarar getirmiyeceğine namus dıktan sonra bu müsaadeyi bağışl

İsmail o gece tanburasile birlik kapandı. Kaçmaması için kapısında neferler o gece sabaha kadar em ile sanatkâr sahibinin bir baba hazin hazin ağlaştıklarını inledil dular..

***

Tanburasından ayrıldıktan s âdeta yemeden içmeden kesildi. onu bir zaman kendilerine küskün silik bir gölge gibi sessiz sedasız lerinde nehir kenarında dolaşır derin düşünür gördüler. Nihayet kimseye haber vermeden köy İzini kaybettirdi. Hiç kimse nere bilmiyordu.

Aradan üç dört ay geçmişti. iş için Malatyaya kadar giden biri dönüşte İsmail hakkında sor tirdi: İsmail on beş gün kadar akşam üzeri Kangal yakınların dan birine inmiş, hasta ve b imiş.. Kendisine bir oda açan günü delikanlıyı başının altında ekmek torbası olduğu halde ölü

Şemse

Sahibi ve Neşriyat Mü
ORHAN SEYFİ O

Basıldığı yer : Cumhuriyet Matbaası